

ORANG JAWA PONTIAN : KEDATANGAN DAN KEGIATANNYA DALAM ASPEK SOSIO-EKONOMI DAN POLITIK TEMPATAN

Oleh

KHAZIN MOHD. TAMRIN & SUKIMAN BOHARI

DAERAH Pontian ialah salah sebuah daerah di Negeri Johor yang mempunyai ramai penduduk keturunan Jawa. Kedatangan mereka dapat dikesan melalui rekod-rekod resmi kerajaan dan juga melalui temuramah dengan para penghijrah-penghijrah yang berkenaan. Walaupun Pontian, merupakan sebuah daerah yang kecil di Selatan Johor, tetapi dari segi sejarah ia pernah merupakan antara tempat yang menjadi tumpuan kepada pedagang-pedagang, pemodal-pemodal dan juga peneroka-peneroka tanah dari kepulauan Melayu, khususnya Orang-orang Jawa, Bugis dan Banjar. Sebelum Pontian muncul sebagai pusat tumpuan penduduk dan pentadbiran, kawasan yang menjadi tumpuan utama ialah Kukub. Kepentingannya dikalangan pedagang-pedagang yang sentiasa berulang alik di antara Melaka, Singapura dan Kepulauan Melayu ialah sebagai tempat berteduh dari angin ribut. Walau bagaimanapun kepentingan Kukub semakin merosot dikalangan pedagang-pedagang kerana makin berleluasannya kegiatan perlanunan di sekitar kawasan tersebut. Walaupun kegiatan perlanunan sudah dapat dihapuskan sejak pertengahan tahun 1840an, namun kepentingan Kukub terus terjejas apabila kawasan Pontian dapat dihubungkan dengan Tanjong Puteri (Johor Bahru) melalui sistem perhubungan jalanraya. Walaupun Pontian mulai muncul sebagai sebuah pekan yang baru, namun dari segi perkembangan penduduk dan kemajuan pembukaan tanah, pertanian dan ekonomi di kawasan Kukub tetap berjalan dengan lancar. Perkembangan ini mulai ternyata apabila Maharaja Abu Bakar telah memberikan konsesi tanah Kukub kepada Syed Muhamad Al-sagoff pada menjelang tahun 1880an.

Kedatangan Orang Jawa di daerah Pontian juga dapat dikesan telah bermula di kawasan sekitar Kukub. Kedatangan mereka memang mempunyai perkaitan dengan kemajuan daerah Pontian khususnya di kawasan luar bandar. Di antara menjelang tahun 1880an hinggalah ke tahun 1950an, perkembangan pembukaan penempatan terus berjalan dengan lancar yang mana penempatan itu biasanya berasaskan dari nama ketua peneroka,² tempat asal peneroka-peneroka³ atau hanya berasaskan kepada nama kumpulan suku-bangsa peneroka⁴ yang tertentu. Walau-

---

1 Lihat Abdullah bin Abdul Kadir Munshi, *Hikayat Abdullah*, Djambatan, Jakarta, 1953, h. 186—187; Abdul Hadi bin Hassan (ed.), *Perbagai Chetera Melayu*, Macmillan & Co., London, 1955, h. 161—162; Lim Tan, Kukub Seratur Tahun Dahulu, *Nanyang Siang Pau*, 17.10.1958.

2 Misalnya Parit Wagiman, Parit Mijan, Parit Karto, Parit Sikom, Parit Saian dan lain-lain.

3 Misalnya Parit Selangor, Parit Semerah, Parit Kudus, Parit Semarang dan lain-lain.

4 Parit Jawa, Parit Ponorogo, Kampong Jawa.

pun kebanyakan daripada Orang-orang Jawa Pontian datang terus dari beberapa daerah di Jawa Tengah dan Timor, namun ramai juga antaranya yang datang dari beberapa daerah di tempat-tempat lain di Semenanjung, khususnya dari Selangor dan Selatan Perak. Tidak ketinggalan juga dari daerah Muar dan Batu Pahat.

Diantara petempatan-petempatan yang dibuka oleh masyarakat Jawa di Pontian, terdapat sebuah kampung yang mempunyai rekod sejarah yang baik dari segi catitan awalnya. Kampung ini terletak diantara Pekan Pontian Kecil dan Kukub, iaitu Kampung Teluk Kerang yang telah dibuka pada tahun 1875 oleh sekumpulan Orang Jawa yang diketuai oleh Penghulu Haji Ibrahim bin Utuh atau lebih dikenali sebagai 'Tok Janggut'.⁵ Diantara tahun 1880an hingga tahun 1915 beberapa buah kampung lain telah dibuka, antaranya ialah Kampung Kubur (1903); Kampung Timur Laut dan Timur Raya (1906), Kampung Parit Wer (1913) dan pada tahun 1920an kampung-kampung tersebut telah disatukan di bawah nama Kampung Teluk Kerang.⁶

Di daerah Pontian juga terdapat sebuah petempatan yang dikenali sebagai *Kampung Jawa*, yang terletak sembilan batu di Utara Pontian. Menurut sumber lisan, kampung ini telah dibuka pada tahun 1913 oleh sekumpulan orang Jawa yang diketuai oleh seorang yang bernama Alias. Beliau juga telah dilantik sebagai Ketua Kampung yang pertama.⁷ Di peringkat awal sehingga awal tahun 1930an, perkembangan petempatan ini telah meningkat ke empat puluh keluarga dan hingga tahun 1970an telah meningkat ke seratus duabelas keluarga.⁸ Berdekatan dengan Kampung Jawa terdapat beberapa Parit-parit (perkampungan) di sekitar kanan dan kiri Sungai Benut yang juga menjadi petempatan utama orang-orang Jawa. Antaranya ialah Parit Kg. Dalam, Parit Hj. Ali, Parit Hj. Alias, Parit Tengah, Parit Baru, Parit Baru, Parit Jawa, Parit Wak Kasan, Parit Gantong. Di bahagian Selatan Kampung Jawa, iaitu di kawasan menghala ke Pekan Pontian, juga terdapat beberapa petempatan yang diterokai oleh orang-orang Jawa sejak awal abad dua puluh. Antara lain ialah Parit Datok, Sg. Naga, Parit Serang, Parit Pulai Sebatang, Parit Lapis, Parit Hj. Omar, Parit Hj. Dahlan, Parit Api-Api, Parit Hj. Mohd. Damin, Parit Sikom, Parit Jawa dan lain-lain. Di antara awal abad kedua puluh hingga zaman Jepun, terdapat berbagai-bagai sebab kedatangan mereka ke daerah ini. Ada diantara mereka yang merupakan penghijrah yang terus secara langsung dari Pulau Jawa. Sementara itu ada juga kumpulan-kumpulan yang datang dari kawasan-kawasan lain seperti dari Sumatra dan Thailand. Mereka yang datang daripada Sumatra adalah dari kalangan pelarian-pelarian dari beberapa ladang kepunyaan Orang Eropah di mana mereka bekerja sebagai buruh indentured (buruh kontrek).

---

5 Abdul Samad bin Hj. Ibrahim, 'Sejarah Awal Kampung Teluk Kerang', dalam *Fail A/25 T.K. (4) Tahun 1960*, h. 4. Tok Janggut adalah berasal dari daerah Semarang.

6 *Ibid.*

7 Temuramah dengan Hj. Mijan bin Hj. Mufti, pada 24.4.79 di Parit Panjang, Ayer Baloi, Ketua Kampung yang kelima. Beliau telah berhijrah ke Semenanjung Tanah Melayu Bersama-sama ayahnya di dalam tahun 1913. Pada masa itu umurnya lebih kurang 6 tahun.

8 Lapuran tahunan Kampung Jawa 1978.

Sementara itu ada juga yang lari dari kawasan rancangan Kolonisasi Jawa di Sumatra, anjuran kerajaan Belanda yang dianggap tidak sesuai. Mereka yang datang dari Thailand adalah merupakan antara pelarian-pelarian buruh romusha Jepun yang dikehendaki membena jalan Keretapi maut di Thailand.⁹ Sementara itu sebahagian besar yang lain adalah datang dari beberapa daerah di negeri-negeri Melayu Semenanjung, khususnya bekas-bekas buruh kontrek dan buruh tebusan yang datang ke Johor untuk bermastautin tetap melalui pembukaan tanah pertanian.

Bahagian Selatan Pekan Pontian, adalah merupakan antara kawasan yang dimajukan oleh kerajaan Johor sejak tahun 1870an lagi. Kawasan ini ialah di daerah Kukub yang mana tanggungjawab untuk memajukan kawasan ini telah diberikan kepada Syed Mohamed Al-sagoff pada tahun 1879.¹⁰ Dalam surat penyerahannya, antara lain Sultan Abu Bakar menyatakan,

“Bahawa adalah kita Yang Maha Mulia Maharaja Johor serta keturunannya dan waris-waris ganti kita telah mengurniakan sekeping tanah yang di tepi laut daerah Johor yang disebelah barat iaitu *Kukub* kepada Syed Mohamed bin Ahmad bin Abdul Rahman Al-sagoff selama-lamanya akan jadi tempat ia bertanam-tanam akan segala rupa tanaman melainkan apion”¹¹

Kawasan konsesi yang didapatinya ialah seluas 60,000 ekar yang terletak di antara Sungai Permas dan Sungai Pontian Besar. Dari jumlah ini seluas 37,823 ekar telah dipajakkan dan 2,200 ekar telah diusahakan sendiri dengan menggunakan buruh-buruh Jawa. Sementara itu kawasan untuk 19,977 ekar lagi telah dimajukan oleh buruh-buruh Jawa yang melalui pemindahan milik dalam bentuk tanah kebun (small holding). Dalam surat kebenarannya kepada seorang Jawa untuk mengerjakan dan meneroka kawasan dari daerah Rimba Terjun antara lain mengesahkan bahawa,

“Rimba Terjun di dalam kawasan Al-Sagoff satu orang Jawa namanya *Bawok bin Keromo* buat kebun bukannya 25 depa lebih kurang panjangnya 200 depa lebih kurang. Surat Akuan Sementara kerana belum dikasi tempoh enam bulan abis tebang tebas dan lagi jikalau tiada sempurna pekerjaan itu melainkan diambil oleh tuan tanah tiada dakwa-dakwi adanya . . . dan lagi jikalau sudah jadi kebun betul tuan tanah kasi geran lamanya 99 tahun dan lagi berhasil sepuluh satu kepada Al-sagoff itu adanya...”¹²

---

9 Temuramah dengan Wagio bin Sukarno dan Wak Lias, Kg. Parit Datok, pada 14.5.80 di Kg. Parit Datok, Pontian. Mereka berdua adalah antara buruh romusha Jepun untuk membena lapangan terbang dan jalan keretapi di Bangkok.

10 Lihat ‘Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukub 1878’, dalam *Johor State Secretary 1451/21*.

11 *Ibid.*, Syed Mohamed Al-Sagoff tidak dibenar menjalankan perniagaan candu dan arak, tetapi boleh membeli candu untuk kuli-kulinya di kawasan tersebut.

12 ‘Keterangan Surat Tebang’, bertarikh 10.2.1913, dalam *Kumpulan Surat-Surat Pelbagai*,

Untuk menggalakkan kejayaan peneroka kawasan ini Syed Mohamed Al-sagoff telah memberi bantuan alat-alat dan perkakas seperti kapak dan parang untuk digunakan dalam proses penerokaan tersebut. Disamping itu makanan juga dibekalkan. Tanah-tanah yang telah dikerjakan tidak boleh dijual kecuali mendapat kebenaran dari Al-Sagoff. Bagi meluaskan pembukaan hutan dan petempatan di kawasan ini, Al-sagoff telah melonggarkan syarat-syarat pemilikan tanah itu peneroka-penerokanya.¹³ Di antara akhir tahun 1870an hingga tahun 1923, apabila kerajaan Johor mula menjalankan pekerjaan mengukur dan menempatkan pekebun-pekebun kecil dengan lebih sempurna, bilangan peneroka-peneroka di kawasan Konsesi Al-sagoff telah berjumlah seramai 1,584 orang diatas tanah seluas 15,000 ekar. Dari jumlah ini, didapati peneroka awal seramai 340 orang, di kawasan Pontian Kecil seramai 975 orang, Rimba Terjun seramai 264 orang dan Sungai Kerang seramai 10 orang.¹⁴ Dalam tahun-tahun 1930an didapati jumlah pekebun-pekebun kecil Jawa di Pontian telah meningkat dari bilangan yang kecil ke jumlah yang agak besar yang merangkumi kawasan seluas 20,025 ekar.¹⁵ Di antara faktor utama akan peningkatan ini ialah kerana pertama, kelonggaran bayaran cukai dan kedua, kesedaran di kalangan mereka tentang nilai tanah yang semakin naik.¹⁶ Jumlah pemilikan tanah di kalangan Orang Jawa di Pontian telah meningkat dari hampir 2% pada awal tahun tiga puluhan kepada 98% pada tahun 1937. Hingga menjelang Perang Dunia Kedua, Orang Jawa telah dapat membuka tanah seluas 17,000 ribu ekar di daerah Pontian.

Proses pembukaan tanah yang berjalan dengan lancar itu telah memberi peluang kepada Orang-orang Jawa untuk menubuhkan beberapa buah petempatan-petempatan yang berasaskan kepada sistem peparitan. Petempatan ini kemudiannya telah menjadi beberapa buah kampung yang maju di dalam sektor ekonomi pertanian. Antara kegiatan pertanian yang penting ialah seperti Padi, Kelapa, Buah-buahan dan Ubi-ubian.

Pertanian padi di daerah Pontian dapat dimulakan dengan serius sejak zaman meleset tahun 1930an. Di tiap-tiap kawasan lembah sungai dan parit telah diusahakan pertanian padi. Boleh dikatakan tiap-tiap daerah di Johor, terutama Muar, Batu Pahat dan sebahagian kawasan Pontian telah wujud kawasan baru untuk tanaman padi.

“... recently several new areas in the Muar, Batu Pahat dan Kukup districts have been alienated for padi planting.”¹⁷

Johore State Secretary, no. 223, Arkib Negeri Johor. Dalam rekod ini terdapat 36 lagi keterangan Surat Tebang untuk membuka hutan di kawasan yang sama.

13 Lihat kes Mimitu bin Taib yang menjualkan tanahnya kepada Hj. Ismail bin Yunus. *Kumpulan Surat-Surat Pelbagai*, no. 223, Arkib Negeri Johor.

14 *Johor General Adviser*, 118/1923, bertarikh 25.9.1923.

15 *Tanah Pontian, 1927—1947*, J/PTP I, Arkib Negeri Johor.

16 Lihat, *Collector of Land and Revenue*, 2046/1939, Pejabat Tanah Pontian, bertarikh 20.6.1937.

17 *Johore Annual Report* (1930), Singapore, 1931, h. 11.

Sehingga menjelang Perang Dunia Kedua, Kerajaan Johor telah menjalankan beberapa usaha untuk menggalakkan penduduknya menanam padi, antara lain ialah dengan memperbaiki taliair dan saliran, menyatukan waktu menanam, memperkenalkan benih-benih yang lebih baik, pertandingan dan pameran pertanian, pertandingan sawah padi tahunan, dan lain-lain.¹⁸ Walaupun pertanian padi tidak begitu berjaya di daerah Pontian kerana faktor tanah gambut dan masalah iklim, serta serangan binatang seperti tikus, caterpillars dan leptacorisa, tetapi tanaman itu sekurang-kurangnya cukup untuk keperluan tempatan.

Selain daripada padi, tanaman lain yang dikerjakan oleh orang Jawa ialah kelapa, pinang dan kopi. Kawasan-kawasan seperti Kukup, Rimba Terjun, Rambah, Pontian Kecil, Sanglang, Tampuk dan Benut adalah merupakan kawasan utama tanaman kelapa. Sejak pertengahan 1910an, kelapa mulai menjadi tanaman utama di kalangan pekebun-pekebun kecil Pontian.¹⁹ Hasil kelapa juga adalah merupakan antara barangan eksport Johor.²⁰ Kopi adalah merupakan tanaman sampingan di kawasan tanaman kelapa. Ini disebabkan tanaman ini tidak menguntungkan sejak kejatuhan harga kopi di pasaran antarabangsa pada tahun 1890an. Tambahan pula kerajaan British juga tidak menggalakkan dan memperbaiki mutu tanaman ini, kerana kelapa mulai lebih terjamin dari segi pasaran antarabangsa. Sementara tanaman pinang pula pernah merupakan antara hasil eksport pertanian Johor. Menurut Laporan Penasihat British Johor, pada tahun 1914, dikatakan jumlah eksport pinang telah bertambah. Walau bagaimanapun pasaran sejenis pinang iaitu 'pinang iris' telah turun akibat perang yang sedang berlaku di Erop. Permintaan dari Saigon juga telah mulai menurun.²¹ Tetapi pada tahun 1928, tanaman ini dikatakan sangat menguntungkan di kalangan pekebun-pekebun kecil Melayu. Di kawasan Pantai Barat Johor dikatakan kawasan tanaman persendirian telah meningkat seluas 100 ekar.²² Walau bagaimanapun tanaman ini masih merupakan tanaman selingan dengan tanaman yang lain. Kawasan utama tanaman pinang di Johor ialah Batu Pahat dan Kukup. Pada tahun 1930an permintaan pinang di pasaran antarabangsa telah mulai menurun dan tidak menguntungkan. Pada masa ini harga sepikul ialah antara \$4.00–\$5.00 dan eksport ke negeri China telah dihentikan.²³

Satu lagi tanaman untuk eksport yang penting ialah nenas. Pada tahun 1920an, penglibatan orang Jawa dalam tanaman nenas juga telah semakin bertambah kerana adanya permintaan yang tetap dalam pasaran antarabangsa. Disamping itu juga beberapa kilang mengetin nenas juga telah dibuka pada tahun 1920an.

---

18 *Johore Annual Report*, 1934, h. 17; *Johore Annual Report*, 1935, h. 17.

19 Fawzi Basri & Hasrom Haron, *Sejarah Johor Moden (1855–1940)*, Jabatan Muzium Semenanjung Malaysia, Kuala Lumpur, 1978, h. 101.

20 Ooi Jin-Bee, *Bumi, Penduduk dan Ekonomi Di Tanah Melayu*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1968, h. 111.

21 *Johor Annual Report (1914)*, h. 5 & 16.

22 *Johor Annual Report (1928)*, h. 7.

23 *Johor Annual Report (1936)*, h. 20.

Seperti juga di Pulau Jawa, kegiatan ekonomi orang Jawa dalam menjual hasil-pertanian di pekan-pekan kecil juga telah dijalankan di Pontian. Dalam aktiviti pekan sehari di kawasan estate kepunyaan Al-sagoff, pernah disebar dengan meluas penggunaan wang syiling yang dikeluarkan oleh keluarga Al-sagoff. Wang itu bernilai 25 sen, 50 sen, \$1.00 dan \$2.00 yang telah dicetak oleh Al Sa'aidi Press, Singapura.²⁴ Di kawasan lain seperti Pekan Nenas, Rimba Terjun, Kayu Ara Pasong dan Ayer Baloi, kegiatan pekan sehari ini adalah menggunakan mata wang British. Aktiviti ekonomi, ini masih terus berjalan sehingga ke hari ini.

Dalam perkembangan ekonomi negeri Johor 'amnya dan daerah Pontian khasnya, peranan buruh Jawa adalah turut memainkan peranan yang penting. Walaupun mereka terlibat dalam sektor perburuhan dalam jumlah yang agak kecil jika dibandingkan dengan buruh-buruh China dan India, namun tenaga mereka sentiasa diperlukan oleh syarikat-syarikat swasta di ladang-ladang getah khasnya dan jabatan-jabatan kerajaan seperti sebagai pemotong rumput atau pembersih sungai di Jabatan Kerja Raya dan Majlis Bandaran.²⁵ Melihat bilangan buruh Jawa di Johor adalah sentiasa bertambah pada setiap tahun,²⁶ tetapi untuk mendapatkan bilangan mereka di daerah Pontian adalah amat terhad. Setakat kajian awal ini dijalankan, bilangan yang didapati dari laporan Persatuan Peladang Johor (Johore Planters Association) masih tidak mencukupi, kerana kebanyakan senarai nama ladang yang menjadi ahli persatuan ini adalah dari daerah-daerah lain. Daripada senarai itu di daerah Pontian didapati ada beberapa buah ladang seperti Kukup Estate, Permas Estate, Pontian Estate, yang mana bilangan buruh di kawasan itu hanya dapat dilaporkan pada tahun 1919 dan 1920 sahaja. Pada tahun 1919 Kukup Estate mempunyai 10 orang, Permas Estate, (43 orang) dan Pontian Estate (115 orang), manakala pada tahun 1920, Kukup Estate meningkat 60 orang, Permas Estate, 83 orang dan Pontian Estate menurun 16 orang.²⁷ Mereka biasanya menerima upah diantara 40¢ — 50¢ bagi orang lelaki dan antara 30¢ — 40¢ untuk wanita. Sebelum buruh Jawa diperkenalkan di ladang-ladang kepunyaan Syarikat Eropah, buruh Jawa telah pun digunakan di kawasan Kukup oleh keluarga Al-sagoff untuk bekerja di kawasan konsesinya. Menurut Arnold Wright²⁸ melaporkan, sejumlah kira-kira 200 orang

24 Temuramah dengan Hj. Dimyati bin Hj. Nahrawi dan Hj. Sarpin bin Hj. Naw, pada 19.11.1980.

25 *Johor Annual Report (1935)*, h. 29.

26 Jumlah Buruh Jawa di Johor (1925—1939).

1925 — 4,055 orang	1932 — 5,933 orang
1926 — 6,248 orang	1933 — 6,964 orang
1927 — 5,486 orang	1934 — 8,336 orang
1928 — 5,494 orang	1935 — 7,141 orang
1929 — 6,403 orang	1936 — 8,875 orang
1930 — 6,264 orang	1937 — 10,489 orang
1931 — 6,258 orang	1938 — 8,411 orang
	1939 — 10,241 orang

27 *Johore Planters Association Annual Report*, 1919 & 1920, h. 9.

28 A. Wright, *Twentieth Century Impression of British Malaya*, Lloyd's Great Britain Publishing Co., Ltd., London, 1908, h. 707.

Jawa telah diambil oleh Al-sagoff untuk bekerja di Estate Ayer Masin. Buruh-buruh ini dikenakan mengikat kontrek dengan Al-sagoff dengan syarat mereka akan bekerja di ladangnya dalam masa yang ditentukan sebelum mereka dapat perbelanjaan ke Mekah. Sehingga awal tahun 1930an, bilangan buruh Jawa di Sektor perladangan masih berkurangan jika dibandingkan dengan buruh-buruh China dan India.²⁹ Kekurangan buruh Jawa di sektor perladangan ini adalah disebabkan mereka sebenarnya lebih berminat dalam bidang pertanian iaitu, sebagai pekebun kecil. Sedangkan bekas-bekas buruh kontrek biasanya juga tidak akan menyambung kontreknya, sebaliknya akan memohon tanah untuk tujuan berkebun sendiri. Sementara itu bilangan mereka di dalam bidang perburuhan sebenarnya lebih ramai didapati sebagai *buruh tebusan*, atau *wong tebusan*. Buruh jenis ini biasanya akan bekerja dengan *tukang tebus* buat beberapa waktu (biasanya dua tahun) setelah kemasukan mereka ke Johor dibiayai oleh tukang tebus melalui ejennya iaitu *Syeikh haji* yang banyak terdapat di Singapura. Buruh-buruh itu biasanya ditebus sebanyak \$70/= seorang. Oleh kerana itu bilangan mereka tidak dapat dikesan, kerana British kurang mengetahui organisasi buruh ini. Yang penting kepada kerajaan ialah adanya kemajuan dan perubahan akibat kemasukan orang Jawa dalam bidang ekonomi dan sosial. Buruh tebusan biasanya hanya mengikat kontrek secara lisan, kerana tukang tebus biasanya adalah orang yang dikenalnya sama ada pernah sekampung atau sedaerah semasa di Jawa. Tukang tebus biasanya orang Jawa yang datang lebih awal dan teguh dari segi keupayaan dan harta, khususnya mempunyai tanah dan kebun yang luas. Ia, juga merupakan bekas ketua peneroka awal dan ada antaranya yang menjadi ketua kampung. Sementara itu kerajaan Johor juga memberi kemudahan pinjaman kewangan kepada orang-orang yang ingin membawa buruh-buruh ke Johor. Pada tahun 1884, Penghulu Abdul Wahab telah menrima pinjaman sebanyak \$300.00 untuk membawa masuk 39 orang Jawa untuk membuka kebun di Tanjong Kupang.³⁰ Sejak kedatangan kumpulan ini, telah menyebabkan ramai orang Jawa datang ke daerah Pontian. Di zaman Jepun, terdapat sejumlah *buruh romusha* (buruh paksa) yang dibawa oleh Jepun dari Jawa untuk bekerja di Thailand dan Burma. Orang Jawa Pontian dilaporkan ada yang pernah mengalami menjadi buruh paksa seperti ini dari seramai 400 orang telah dihantar ke Thailand dan Burma. Mereka dilaporkan mendapat elaun 45 bath sebulan. Dari jumlah ini hanya 45% berjaya kembali ke kampung masing-masing. Mereka ini kemudiannya telah membentuk "Persatuan Buruh Paksa Jalan Keretapi Maut Johor". Antara lain aktiviti mereka ialah menuntut ganti rugi dari kerajaan Jepun di atas penggunaan buruh paksa itu.³¹ Disamping itu Jepun juga pernah menghantar orang Jawa Pontian ke Pulau Bintang untuk bekerja sebagai penanam padi, jagong dan ubi kayu.³²

29 Lihat, *The Annual Report of the Controller of Labour of Johore for the Year 1933*, Appendix C.

30 *Kumpulan Surat Pelbagai*, no. 118, Arkib Negeri Johor. Lihat juga, J.M. Gullick, *Sistem Politik Bumiputra Tanah Melayu Barat*, DBP., Kuala Lumpur, 1972, h. 27.

31 Temuramah dengan Hj. Sa'ayon bin Hj. Sidek dan Hj. Abdullah bin kastubi pada 4.11.1980. Mereka adalah merupakan yang di Pertua dan Setiausaha Persatuan tersebut.

32 Temuramah dengan Hj. Kumasi bin Hj. Dainuri, pada 19.12.1980 dan Hj. Jailani bin Hj. Ma'arof, pada 4.10.1980.

Sejak kedatangan mereka dapat dikesan di Pontian pada tahun 1870an hingga Perang Dunia Kedua, peranan orang Jawa di dalam bidang ekonomi ada jelas. Mereka bukan sahaja merupakan golongan yang terlibat dalam sektor perburuhan, tetapi juga secara langsung yang lebih penting di bidang pertanian. Dari segi ini yang lebih ketara ialah peranannya di dalam membuka dan meneroka hutan untuk dijadikan kebun kecil dan dimajukan sebagai kawasan pertanian dan petempatan yang berjaya. Kejayaannya bukan sahaja dapat menukar corak hidup mereka, tetapi juga dapat menyumbangkan peranannya dalam perkembangan ekonomi Johor amnya dan Pontian khususnya.

Dalam perkembangan masyarakat Jawa di Pontian, satu tinjauan khas adalah perlu untuk melihat kegiatan mereka di bidang sosial dan politik.³³ Faham kebangsaan dan kegiatan berpolitik bagi orang-orang Jawa di daerah Pontian telah muncul sebelum Perang Dunia Kedua.³⁴ Faham kebangsaan ini merangkumi kepada usaha-usaha, kegiatan-kegiatan dan segala bentuk perjuangan yang bertujuan memelihara, memperbaiki dan memajukan kepentingan orang-orang Melayu dalam semua bidang, politik, ekonomi dan kemasyarakatan.³⁵

Sebelum Tanah Melayu mencapai kemerdekaan, faham kebangsaan orang-orang Jawa di Pontian adalah lebih mirip kepada merapatkan perhubungan Tanah Melayu dengan Indonesia dan menekankan soal anti penjajahan.³⁶ Faham kebangsaan ini telahpun lahir sejak penindasan Belanda ke atas orang-orang Jawa di Indonesia dan berterusan hingga zaman Jepun. Jepun telah menggalakkan orang-orang tempatan supaya lebih bergiat di bidang politik di peringkat akhir pendudukannya. Tujuan Jepun ialah untuk menghalang kemaraan kuasa Berikat menguasai semula Tanah Melayu dan Indonesia. Jepun telah menjanjikan kemerdekaan Tanah Melayu pada Kesatuan Rakyat Indonesia Semenanjung (KRIS).³⁷ Persidangan KRIS dalam bulan Ogos, 1945 di Taiping antara lain telah membincangkan usul menyatukan Indonesia dan Tanah Melayu.

---

33 Lihat, 'Pendaratan Baru di Pontian', *Berita Harian*, 26.12.1964, h. 4. Salah sebuah petempatan di daerah ini, iaitu Kampung Parit Gantung, pernah merupakan kawasan perkhemahan sementara bagi tentera New Zealand, Australia dan Malaysia dalam masa Konfrantasi Malaysia — Indonesia (1963). Pendaratan tentera Indonesia di Pontian didapati mempunyai perkaitan yang besar dalam sejarah Pontian, lebih-lebih lagi bila didapati orang-orang kampung telah memberi bantuan makanan kepada tentera Indonesia itu.

34 Temuramah dengan Haji Kokhtaram bin Rabidin, pada 16.1.1981; Haji Md. Salleh bin Md. Don, pada 9.10.1980.

35 Zainal Abidin bin Abdul Wahid, "Semangat Perjuangan Melayu", *Jebat*, Bil. 7/8, 1977/78—1978/79, hal. 1.

36 Temuramah dengan Sarobo bin Pono, pada 10.1.1980.

37 KRIS, pernah juga di tafsirkan sebagai Kesatuan Rakyat Istimewa Semenanjung. *Niat Khianat Indonesia Terhadap Malaysia*, Jabatan Penerangan Persekutuan Malaysia, Kuala Lumpur, 1964, hal. 9. Zainal Abidin b. Abd. Wahid (ed.), *Sejarah Malaysia Sepintas Lalu*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1972, hal. 116. Wang Gangwu, *Malaysia: A Survey*, Frederick A Praeger, London, 1964, hal. 146.

Ikatan Bangsa Indonesia

Kekalahan Jepun serta kemasukan British dengan rancangan Malayan Union-nya, bererti membantutkan usaha-usaha ke arah percantuman Indonesia dengan Tanah Melayu.³⁸ Kemunculan Parti Kebangsaan Malaya (PKMM)³⁹ pada tahun 1945 dan pembubarannya pada tahun 1948, memberi kesan baik kepada pertumbuhan faham kebangsaan di kalangan orang-orang Jawa dan Indonesia yang lain di Singapura khususnya.⁴⁰ Dalam usaha mendapatkan sokongan di Singapura, Mokhtarudin Laso⁴¹ dan Dr. Burhanuddin⁴² telah menjelaskan rancangan PKMM untuk mendapatkan kemerdekaan dalam bentuk Indonesia/Melayu Raya. Indonesia di bawah pimpinan Sukarno menggalakkan supaya orang-orang Indonesia yang berada di Singapura menubuhkan pertubuhan politik dan menyokong rancangan tersebut. Di antara pertubuhan yang muncul di Singapura bagi menyambut seruan

---

38 Zainal Abidin, *Sejarah Malaysia*, hal. 116–120.

39 PKMM (Malay Nationalist Party) lahir pada 17 Oktober, 1945, telah diasaskan oleh Mokhtaruddin Laso di Ipoh. Beliau telah dilantik sebagai Yang Dipertua Agung, manakala Dr. Burhanuddin sebagai Naib Yang Dipertua Agung. Jawatan Yang Dipertua Agung kemudiannya telah dipegang oleh Dr. Burhanuddin apabila Mokhtaruddin Laso pulang ke Indonesia. Namun, jawatan ini tidak lama disandangnya kerana golongan di dalam PKMM yang dipimpin oleh Ahmad Boestamam dan Ishak Haji Mohammad sentiasa berusaha untuk menggulingkan beliau. Mereka beranggapan bahawa Dr. Burhanuddin terlalu jujur dan lurus hingga merugikan PKMM. Ada pula yang berpendapat, penggulingan Dr. Burhanuddin adalah manifestasi perebutan kuasa di antara "Sayap Islam" (di bawah Dr. Burhanuddin) dan "Sayap Kiri" (di bawah Dr. Burhanuddin) dan "Sayap Islam" (di bawah Dr. Burhanuddin) dan "Sayap Kiri" (di bawah pimpinan Boestamam dan Ishak) di dalam pucuk pimpinan PKMM. Akan tetapi adalah mustahil bagi Ishak Haji Mohammad untuk merebut jawatan Yang Dipertua Agung itu kerana ketokohan Dr. Burhanuddin terlalu kuat. Golongan Ishak-Boestamam hanya berjaya menjatuhkan Dr. Burhanuddin apabila beliau bersetuju menerima jawatan Penasihat Agung PKMM yang diwujudkan dalam Kongres PKMM pada bulan Disember 1947 di Singapura. Dengan ini jawatan Yang Dipertua Agung menjadi kosong dan diisi oleh Ishak Haji Mohammad. Nabir bin Haji Abdullah, *Maahad II Ihyā Assyariff Gunung Semanggol 1934–1959*, Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia, Kuala Lumpur, 1976, hal. 105. Kamarudin Jaffar, *Dr. Burhanuddin Al-Helmy, Politik Melayu dan Islam*, Yayasan Anda Sdn. Bhd., Kuala Lumpur, 1980, hal. 9.

40 Temutanya dengan Haji Mas'od bin Ahmad Karto, bertempat di No. 4, Jalan Murni, Gelang, Singapura 14–41, pada 9.1.1981; Haji Daud bin Haji Nasir, bertempat di Mesjid Ansari, Chaichee, Singapura 14–41, pada 9.1.1981; Sarob bin Pono, pada 10.1.1981.

41 Disamping bekerja sebagai pemberita akhbar Indonesia di Singapura, Mokhtaruddin Laso, lahir di Indonesia, berperanan mempengaruhi orang-orang Indonesia dan Melayu di Singapura untuk membantu perjuangannya menyatukan Indonesia dengan Tanah Melayu. Beliau juga pernah menganggotai Malayan People's Anti-Japanese Army (MPAJA), Parti Komunis Indonesia (PKI) dan PKMM. *Niat Khianat Indonesia*, hal. 9. Nabir, *op. cit.*, hal. 104.

42 Dr. Burhanuddin, dilahirkan di Changkat Tualang, Kota Bharu, Perak, pada 29 Ogos, 1911. Di antara badan-badan politik yang dianggotainya termasuklah Kesatuan Melayu Muda (KMM), KRIS, PKMM, PUTERA-AMCJA (Pusat Tenaga Rakyat—All Malaya Council for Joint Action) dan PAS (Parti Islam SeMalaya). Boleh dikatakan kebanyakan pertubuhan politik yang dianggotainya itu adalah mendukung cita-cita Indonesia/Melayu Raya. Kamarudin, *op. cit.*, hal. 1–3. Nabir, *op. cit.*, hal. 105.

itu ialah Kumpulan Pemuda Indonesia (KPI), Badan Pemberontak Indonesia (BPI), Rukun Agawi Santoso (RAS), Pasukan Bawean Singapura (PBS) dan Ikatan Bangsa Indonesia (IBI).⁴³ Walau bagaimanapun IBI menganggap tindakan British mengharamkan PKMM dan pertubuhan-pertubuhan lain seperti Angkatan Pemuda Insaf (API) dan Angkatan Wanita Sedar (AWAS) sebagai menghalang cita-cita penyatuan Indonesia dan Tanah Melayu.⁴⁴ Justru kerana itu IBI ditubuhkan semata-mata untuk meneruskan perjuangan dan memenuhi aspirasi tersebut.

Ikatan Bangsa Indonesia atau The All-Indonesia League telah ditubuhkan pada tahun 1948 di 31, Lorong K, Telok Kurau, Singapura.⁴⁵ Di antara pengasas pertubuhan ini termasuklah Buang A. Mokti sebagai Presiden, Mion Haji Yusop sebagai Setiausaha dan Pono bin Reso sebagai Ahli Jawatankuasa. Ada pendapat yang mengatakan bahawa IBI adalah padanan dari nama pertubuhan All-Indonesian Central Organization atau SOBSI.⁴⁶ SOBSI atau kependekan dari nama Sentral Organisasi Buruh Seluruh Indonesia adalah merupakan sebuah pertubuhan buruh yang terbesar di Indonesia. SOBSI mendakwa mempunyai keanggotaan di seluruh Indonesia pada tahun 1947 seramai 1,307,000 orang dimana ahli-ahlinya terdiri daripada buruh-buruh di kawasan bandar dan ladang.⁴⁷ Pengubahsuaian dari All-Indonesian Central Organization kepada The All-Indonesia League berlaku sebagai mengenangkan kembali sejarah silam pengasas IBI yang rata-rata pernah menganggotai SOBSI, ketika mereka berada di Indonesia. Para pengasas IBI juga beranggapan, penggunaan nama ini akan dapat mempengaruhi kaum buruh Indonesia di Tanah Melayu, tanpa mengira di paras mana mereka berada.⁴⁸ Tujuan IBI ditubuhkan antara lain :

‘Pertama, untuk mengusir penjajah Inggeris. Kedua, menyokong perjuangan Indonesia di bawah pimpinan Sukarno untuk memerdekakan Tanah Melayu melalui percantuman Indonesia dengan Tanah Melayu. Untuk tujuan ini, IBI akan melatih ahli-ahlinya menjalankan perjuangan tidak

---

43 *Ibid.*

44 Melalui tulisan-tulisan yang termuat di dalam surat khabar rasmi PKMM iaitu Suara Rakyat, menunjukkan ia adalah sebuah pertubuhan yang radikal antara lain. Ia pernah menyebut, ‘. . . We cannot tolerate any longer Malay individualism. . . If the others can get together and sweep the table of all the ‘Malayan trophies’ can’t we get going and be with them. . . It is certainly most disgusting to see our people who all claim to belong to the most practical religion (Islam) in the world to be so backward not only in their spiritual outlook but also in their material achievement.’ Nabir, *op. cit.*, hal. 105.

45 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 7. Lihat Lampiran XI.

46 Temuramah dengan Haji Mokhtaram bin Rabidin, pada 9.10.1980; Haji Daud bin Haji Nazir, pada 9.1.1981.

47 G.M.T. Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, Cornell University Press, Ithaca, 1952, hal. 271–275. A.C. Brackman, *Indonesia Communism*, Frederick A. Praeger, New York, 1963, hal. 57.

48 Temuramah dengan Haji Daud bin Haji Nasir, pada 9.1.1981; Marsono bin Pono, pada 10.1.1981; Sayem bte Tasmin, pada 9.1.1981.

bersenjata menyokong kepentingan Republik Indonesia. Ketig, mendapatkan pengakuan hak-hak politik dan ekonomi dari Republik Indonesia.”⁴⁹

IBI menganggap Inggeris dan Belanda sebagai petualang kerana terjalannya perjanjian Inggeris-Belanda pada tahun 1824, yang mana menyebabkan Tanah Melayu dan Indonesia telah dipisahkan. Jadi pengusiran British dari Tanah Melayu bererti empayar Majapahit Jawa akan dapat ditegakkan semula. Tanah Melayu dan Indonesia dahulunya dikatakan bersatu di bawah kekuasaan Majapahit.⁵⁰

Ternyata bahawa IBI dalam segala tindak tanduknya telah memberikan kerjasama sepenuhnya sama ada dari segi moral maupun material dalam memperjuangkan cita-cita Indonesia Raya yang sedang diperjuangkan oleh Sukarno dan Mohd. Yamin. Pemimpin-pemimpin IBI terpengaruh dengan idea-idea Mohd. Yamin, Menteri Hal Ehwal Kebudayaan dan Pengerusi Majlis Perancang Negara Indonesia yang pernah melawat dan mengadakan hubungan dengan IBI di Singapura pada tahun 1949. Ketika di Singapura antara lain beliau menyebut,

“Setelah berhasil dalam langkah pertamanya berjuang untuk kemerdekaan, Indonesia akan melancarkan rancangan keduanya pula iaitu menubuhkan suatu ikatan Negara-negara Selatan mengandungi Indonesia, Burma, Thailand, Tanah Melayu, Vietnam dan Philipines . Pendapat ini disokong oleh Sukarno, Indonesia tidak akan kuat dan selamat selagi seluruh Selat Melaka tidak di tangan kita. Tuhan telah menetapkan bahawa sebahagian daripada dunia hendaklah bersatu ke dalam satu unit . . . Apabila saya melihat pulau-pulau yang terletak di antara Asia dan Australia seperti di antara Lautan Pasifik dan Lautan Hindi, maka pada pendapat saya ini bermakna bahawa satu kawasan yang tertinggal hendaklah ditubuhkan.”⁵¹

Untuk melaksanakan cita-cita tersebut bermakna ia memerlukan sokongan dari penduduk di negara yang terlibat. Langkah awal ke arah memenuhi cita-cita tersebut, ialah dengan memasukkan Tanah Melayu dalam gagasan tersebut. Rancangan ini telah mendapat tentangan dari Hatta.⁵² Akan tetapi bagi Sukarno

---

49 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 7. Keterangan juga diperolehi melalui temuramah dengan Haji Daud bin Haji Nasir, pada 9.1.1981; Haji Mas'od bin Ahmad Karto, pada 9.1.1981.

50 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 2.

51 *Ibid.*

52 Hatta telah menyedari akan bahaya cita-cita memperluaskan kawasan Yamin-Sukarno ini. Ia menganggapnya sangat merbahaya “kerana kita melihat bagaimana akibatnya polisi imperialis Jerman dahulu yang terbit dari nafsu yang melampau untuk menakluki Austria dan Czechoslovakia, akhirnya orang-orang Jerman telah menderita kerana nafsu tamak mereka. Kita mestilah memujuk pemuda-pemuda kita supaya mengakui kebenaran dan tinggalkan nafsu jahat ini dan membangun dan mempertahankan negeri kita.” Berkenaan Tanah Melayu katanya, “biarlah kita serahkan kepada rakyat Tanah Melayu” untuk menentukan sama ada mereka mahu berdiri atas kaki mereka sendiri atau hendak masuk Indonesia, tetapi janganlah kita menuntutnya, biarlah kita tinggal dalam negara kita

dan Mohd. Yamin, memisahkan Tanah Melayu dari Indonesia bererti akan melemahkan perjuangan untuk menubuhkan Indonesia/Melayu Raya. Hujjah ini telah dipanjangkan oleh beberapa orang tokoh IBI, di antaranya termasuklah Pono bin Reso.

Pono bin Reso yang juga dikenali dengan panggilan Sumoprajitno telah dilahirkan pada tahun 1900 di Gedung Gubah, Poerwordjo, Jawa Tengah, Indonesia.⁵³ Ia mendapat pendidikan tradisional Jawa dari kedua orang tuanya manakala pendidikan formal diperolehnya semasa ia berumur 11 tahun. Pada tahun 1911, beliau memasuki Sekolah Desa di Pelipir. Pada tahun 1913, beliau berjaya menamatkan pelajaran di Sekolah Vervolog (Sekolah Sambungan) selama 2 tahun, hingga tahun 1916.⁵⁴ Di antara tahun 1916 hingga 1919 beliau melanjutkan pelajaran ke Sekolah Menengah Kerajaan (Bumiputera) di Tjengkrep dan berjaya mendapat 'kelas dua'.⁵⁵ Dengan ini membolehkan beliau bekerja sebagai Pegawai. Kerani di Jabatan Keretapi Madion, dari tahun 1920 hingga 1926. Apabila beliau terlibat dalam pemberontakan di Madion pada tahun 1926, beliau melarikan diri ke Singapura. Di Singapura beliau telah belajar bahasa Inggeris dalam masa 3 bulan. Sebelum berpindah ke Pontian, beliau sempat menubuhkan IBI.⁵⁶

Pono yang juga dikenali sebagai Merloleksono, adalah seorang Priyayi⁵⁷ yang juga dibesarkan di dalam golongan ini. Beliau memang mendapat penghormatan di

---

sendiri dan jangan menggalakkan pemuda-pemuda kita ke arah imperialism". *Ibid.*, hal. 2-3.

53 Temuramah dengan Sarobo bin Pono, pada 12.11.1980; Harun bin Pono, pada 4.11.1980, Marsono bin Pono, pada 10.1.1981; Tugiman bin Sadiko, pada 12.11.1980.

54 Pengajaran peringkat rendah di Sekolah Desa Pelipir diadakan dalam bahasa pengantar Pribumi iaitu Bahasa Jawa. Di peringkat ini murid-murid diajar pelajaran membaca dan menulis. Kelulusan dari peringkat ini membolehkan seorang kanak-kanak melanjutkan pelajaran ke tingkat Sekolah Sambungan (Sekolah Vervolog) selama 2 tahun. Di sini mata-pelajaran ilmu kira-kira dan penggunaan dacing dan timbang diberikan, disamping ilmu alam tanah Jawa dan negeri-negeri jiran. M. Vastenhouw, *Sejarah Pendidikan Indonesia*, Penerbit Jemmaras, Jakarta, 1974, hal. 96. Lihat Lampiran IV.

55 Di peringkat Sekolah Menengah Kerajaan disamping menekankan bahasa Indonesia, bahasa Belanda juga diajarkan. Selain itu diajarkan juga ilmu ukur tanah dan 'levelling' amali. Vastenhouw, *op. cit.*, hal. 96. Lihat Lampiran VII.

56 Temuramah dengan Gunawan bin Pono, pada 10.10.1980; Marsono bin Pono, pada 10.1.1981; Sayem bte Tasmin, pada 9.1.1981.

57 Lihat Ahmat Adam, "Priyayi dan Pendidikan Menjelang 1900", *Jebat*, Bil. 0, 1970/80, hal. 98-101. C. Geertz, *The Religion of Java*, The University of Chicago Press Ltd., Chicago, 1960, hal. 198. R.B. Cruikshank, "Abangan, Santri and Priyaji: A Critique", *Journal of Southeast Asia Studies*, Vol. 3, No. 1, Mach, 1972, hal. 38-40. Temuramah dengan Ngadi bin Karyadi, pada 11.11.1980; Bardos bin Hj. Abdullah Sidek, pada 13.10.1980.

kalangan orang-orang Jawa.⁵⁸

Menjelang abad ke 20, anak-anak Jawa telah digalakkan memasuki Sekolah Rendah Awalan (Elementary Legere School). Malangnya tidak ramai yang berpeluang ke sekolah ini kerana bayaran yurannya terlalu tinggi, iaitu f. 15 sebulan, sedangkan ayahnya Reso, memperolehi gaji kurang daripada f. 100 sebulan. Bayaran sekolah pula ditentukan atas dasar jumlah pendapatan ibu bapa dan kalau naik darjah ke peringkat yang lebih tinggi, maka yuran pun turut dinaikkan. Untuk seseorang priyayi memasuki Sekolah Rendah Belanda, syarat yang dikenakan ialah mereka perlu menguasai Bahasa Belanda 'dengan baik' ketika berusia 6 tahun, sebelum diberi tempat ke sekolah.⁵⁹ Justru kerana itu, tidaklah mungkin Pono memasuki sekolah Belanda. Namun, sekadar terdaya, ayahnya dapat juga memasukkannya ke sekolah pribumi.⁶⁰

Kegagalan Pono untuk memasuki sekolah Belanda, oleh ketidakmampuan keluarga dan adanya undang-undang yang ketat, telah menimbulkan perasaan benci kepada Belanda. Diskriminasi yang telah dilakukan oleh Belanda, menyebabkan beliau memprotesnya melalui surat khabar dan majalah berbahasa pribumi tentang sikap Belanda terhadap pelajaran. Hal ini bertepatan dengan pendapat Ahmat Adam yang menyebut:

"Disamping itu penyibaran kesedaran pelajaran juga dilakukan dengan amat menyolok oleh surat-surat khabar dan majalah berbahasa pribumi (Melayu dan Jawa).⁶¹

Betapapun demikian, segala luahan yang telah dicetuskan oleh Pono, terasa tidak mencukupi. Beliau kemudiannya memasuki SOBSI iaitu sebuah pertubuhan yang pada asasnya merupakan pertubuhan buruh tetapi merangkumi politik menentang Belanda. Dalam pemberontakan PKI, pada tahun 1926, Pono ikut serta dalam pemogokan kereta di Madion.

Implikasi dari peristiwa tersebut, Pono terus menjalankan kegiatan anti penjajah di Singapura. Ketika Indonesia mengadakan penentangan kepada Belanda,

---

58 Oleh kerana golongan ini mempunyai pendidikan tinggi, maka pandangan mereka terhadap aspek kehidupan juga lebih terkehadapan jika dibandingkan dengan golongan abangan dan sentri. Bagi golongan priyayi, nilai kebudayaan, kesenian dan keagamaan serta pendidikan perlu dihargai. Bukan itu sahaja, malah keterlibatan mereka di bidang kesenian seperti wayang kulit, gamelan dan tarian amat ketara sekali. Bagi mereka, kemajuan tidaklah terhadap kepada soal agama, tetapi juga kepada ekonomi dan pendidikan. Lihat Ahmat, *op. cit.*, hal. 98–101. Geerts, *op. cit.*, hal. 14. Cruikshank, *op. cit.*, hal. 38–40.

59 Ahmad, *op. cit.*, hal. 101.

60 Temuramah dengan Sarobo bin Pono, pada 12.11.1980, Tugiman bin Sadiko, 12.11.1980; Gunawan bin Pono, pada 10.10.1980.

61 Ahmat, *op. cit.*, hal. 104.

selepas pendudukan Jepun, Pono terlibat menyokong pergerakan membekalkan senjata ke Indonesia melalui kapal barang yang berulang-alik dari Singapura ke Jakarta. Apabila Indonesia berjaya mencapai kemerdekaan, Pono mengubah corak perjuangan, dari menentang Belanda kepada Inggeris. Disamping itu beliau terus beranggapan bahawa, Tanah Melayu dan Indonesia perlu disatukan bagi memudahkan pergerakan orang-orang Jawa dan Indonesia yang lain datang ke Tanah Melayu atau sebaliknya.⁶² Bersama-sama dengan teman seperjuangannya, beliau telah menubuhkan IBI.

Penglibatan Pono dalam IBI telah bermula pada tahun 1948. Beliau dianggap sebagai pengasas yang bertanggungjawab memajukan pertubuhan ini. Apabila kegiatannya sebagai Ahli Jawatankuasa IBI dan ejen Indonesia mula dikesani oleh British, beliau melarikan diri ke Pontian.⁶³ British mengekori setiap pergerakan IBI dan ahli-ahlinya atas desakan Belanda supaya menghalang pergerakan politik orang-orang Indonesia di Singapura. Pada tahun 1951, Pono telah dilantik sebagai Pengurus IBI merangkap Ketua Pergerakan IBI di Pontian.⁶⁴ Sungguhpun beliau tidak dapat menjalankan kegiatannya di Singapura, tetapi di Pontian, beliau telah menjalankan dua bentuk perjuangan. Pertama, untuk kegiatan di bawah tanah dan kedua, untuk kegiatan luar yang merangkumi aktiviti sosial. Kegiatan bawah tanah dilakukan dengan melatih orang-orang Jawa yang berkebolehan, memesongkan fikiran masyarakat supaya anti penjajah Inggeris. Pengambilan sukarelawan dilakukan untuk memperjuangkan tuntutan Indonesia/Melayu Raya. Ini bersesuaian dengan tujuan IBI untuk melatih ahli-ahlinya menjalankan perjuangan dengan tidak bersenjata bagi menyokong kepentingan-kepentingan Republik Indonesia.⁶⁵ Di bidang sosial propaganda secara tidak disedari dilakukan melalui persembahan wayang kulit dan kegiatan-kegiatan sosial yang lain. Melalui cara sedemikian, kutipan wang juga dapat dilakukan.

Untuk menambah jumlah keahlian, beliau telah berkempen dari rumah ke rumah. Tiap-tiap ahli dikenakan bayaran \$1.00 setahun. Ini terbuka kepada semua lapisan masyarakat kecuali Cina dan India. Soal latarbelakang pelajaran tidaklah dipentingkan, jadi ramai di antara ahli-ahlinya terdiri daripada buta huruf dan ini tentunya menimbulkan masalah.⁶⁶ Adanya golongan "pak turut" ini tidak bererti menghalang pergerakan pertubuhan IBI, kerana di peringkat tinggi terdapat golongan yang berpendidikan dan sedia membimbing golongan bawahan. Betapapun demikian, bilangan orang-orang Jawa Pontian yang menganggotainya adalah sukar untuk dipastikan. Tetapi apa yang penting ialah menjelang tahun 1952 hingga 1955,

---

62 Temuramah dengan Haji Daud Haji Nasri, pada 9.1.1981; Sayem bte Tasmin, pada 9.1.1981.

63 Temuramah dengan Sarobo bin Pono, pada 12.11.1980; Marsono bin Pono, pada 10.1.1981.

64 Temuramah dengan Gunawan bin Pono, pada 10.10.1980.

65 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 7.

66 Temuramah dengan Bardos bin Haji Abdullah Sidek pada 13.10.1980; Haji Daud bin Haji Nasir pada 9.1.1980.

minat orang-orang Jawa Pontian terhadap perjuangan Indonesia/ Melayu Raya yang dilaungkan oleh Pono mula mendapat sokongan yang menggalakkan.⁶⁷ Di antara beberapa faktor yang telah membawa kepada berlaku keadaan demikian adalah berpunca dari kebolehan dan ketokohan Pono itu sendiri. Sebagai seorang pemimpin IBI di Pontian, beliau masih boleh berbicara, menulis dan membaca dalam bahasa Jawa Kromo.⁶⁸ Beliau dihormati dan dimuliakan kemungkinan kerana keturunan, tetapi apa yang lebih penting ialah kebolehannya berkomunikasi di kalangan golongan tua dan muda. Beliau sentiasa memberikan pertolongan kepada mereka yang memerlukan terutama ketika orang-orang Jawa hendak menghantar surat kepada keluarga di Jawa⁶⁹ atau membacakan surat-surat yang datang dari Jawa. Cara ini adalah merupakan cara yang paling berkesan untuk melipatgandakan pengaruh dan perjuangannya, hinggalah beliau meletakkan jawatan dari IBI apabila pertubuhan ini dibubarkan pada tahun 1957. Beliau meninggal dunia pada tahun 1969, dalam usia 69 tahun.⁷⁰

Di antara tahun 1955 hingga 1957, kegiatan berpolitik di kalangan orang-orang Jawa Pontian agak malap. Kemalapan ternyata apabila penmimpin-pemimpin IBI di peringkat pusat, di Singapura mendapati bahawa kemerdekaan Tanah Melayu di tahun 1957, menjadikan orang-orang Jawa bertukar pandangan dan mula menumpukan perhatian ke bidang yang lain seperti sosial. Manakala di Pontian, UMNO telah mulai bertapak mempengaruhi sebahagian besar masyarakat Jawa.⁷²

Haji Ahmad Shah dan Penyebaran Tariqat Qadidiyah-Naqshabandiyah

Di bidang sosial salah satu daripada kegiatan utama orang-orang Jawa Pontian ialah dalam hal-hal keagamaan, terutama ilmu tasawuf⁷³ mengikut Tariqat

---

67 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 10.

68 Temuramah dengan Ngadi bin Karyadi, pada 11.11.1980; Tugiman bin Sadiko pada, 12.12.1980; Haji Bohari bin Saripin pada 9.1.1981.

69 Temuramah dengan Haji Bohari bin Saripin pada, 9.1.1981; Sarobo bin Pono pada, 12.11.1980.

70 Temuramah dengan Haji Bohari bin Saripin pada 9.1.1981; Sarobo bin Pono pada, 12.11.1980; Marsono bin Pono, pada, 10.1.1981.

71 *Niat Khianat Indonesia*, hal. 10.

72 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirhan pada 9.1.1981.

73 Lihat Mohd. Sulaiman bin Haji Yasin, *Tarikat Tasawuf: Satu Pengenalan dan Permasalahannya Dengan Satu Tinjauan Rengkas di Johor*, Kertas Kerja Seminar Sambutan Abad 15 Hijrah, Negeri Johor, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1980, hal. 1–10. Mohd. Sulaiman bin Haji Yasin, *Mengenal Ilmu Tasawuf*, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1980, hal. 57–64. Syed Naguib Al-Attas, *Some Aspects of Sufism: As Understood Among the Malays*, Malaysian Sociological Research Institute Ltd., Singapore, 1963, hal. 35.

Qadiriyyah-Naqshabandiyah.⁷⁴ Dipandang dari sudut takrif tasawuf, tariqat merupakan jalan dalam kehidupan tasawuf yang pasti dilalui oleh setiap mereka yang menjalani hidup sufi.⁷⁵ Kedatangan Tariqat Qadiriyyah-Naqsyabandiyah ke Nusantara adalah berpandukan dari dua sumber, pertama sumber Makkah al-Mukarramah dan kedua, sumber dari India. Manakala Tariqat Naqshabandiyah di Pontian juga berpunca dari dua sumber, pertama dari Mekah, dan kedua, dari Indonesia.⁷⁶ Di antara beberapa orang tokoh Sufi dari kalangan orang-orang Jawa yang turut menyebarkan Tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah ialah Haji Abdul Jalil⁷⁸ dan Haji Ahmad Shah.

Haji Ahmad Shah atau dikenali sebagai Haji Muhammad Shah telah dilahirkan

---

74 Lihat, Abdul Majid bin Haji Hatib, *Kisah Syaikh Abdul Qadir al-Jailani*, Pustaka Aman Press, Sdn. Bhd., Kelantan, 1979, hal. 13–14. Hj. Aboebakar Atjeh, *Tarekat Dalam Tasawwuf*, Pustaka Aman Press, Sdn. Bhd., Kota Bahru, Kelantan, 1979, hal. 59.

75 Lihat, Mohd. Sulaiman, *Tarikat Tasawuf*, Shal. 103. Hj. Aboebakar Atjeh, *Tarekat Dalam Tasawwuf*, hal. 60.

76 Mohd. Sulaiman, *mengenai Ilmu Tasawuf*, hal. 29–56. Hj. Aboebakar Atjeh, *Pengantar Sejarah dan Tasawuf*, hal. 3.

77 Pada kurun 17, 18 dan pertengahan kurun 19, Mekah merupakan pusat tumpuan pencinta Ilmu Islam dari Nusantara. Di antara tokoh ualam' yang berpegang kepada tradisi ini ialah Syaikh Ahmad Khatib Sambas. Lahir pada tahun 1802 M (1217 H), dan berasal dari Sambas, sebuah kerajaan Melayu Islam di Kalimantan, Indonesia. Di antara ribuan anak Jawa dari Nusantara yang telah pergi menuntut ilmu Tasawuf melalui tokoh ini ialah Syaikh Abdul Karim Banten. Melalui tokoh ini, bertempat di Mekah, beberapa orang Jawa dari Indonesia seperti Syaikh Hasan Ma'ruf, Kebumin, Jawa Tengah, Indonesia dan Syaikh Zarkasi Barjan, Puwo-jo, Jawa Tengah Indonesia, telah juga menuntut ilmu tasawuf melaluinya. Dan di antara beberapa orang Jawa Pontian yang telah berguru dengan Syaikh Zarkasi barjan dan Syaikh Hasan Ma'ruf ialah Haji Ahmad Shah dan Haji Abdul Jalil. Temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada, 6.11.1980.

78 Kiyai Haji Abdul Jalil bin Haji Ali telah dilahirkan di Jawa Tengah pada tahun 1916. Sebelum berhijrah ke Pontian pada tahun 1940, beliau telah memperdalam ilmu agama melalui beberapa orang guru seperti Kiyai Haji Abdul Rahman, Kiyai Haji Mansur, Syed Abdul Rahman, Kiyai Haji Ashid dan Kiyai Haji Gushamid. Pendidikan secara pondok ini diikutinya bermula sejak umur 7 tahun. Di antara pelajaran yang telah diikutinya termasuklah ilmu tasawuf mengikut tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah. Seperti juga Haji Ahmad Shah, beliau juga terkenal sebagai seorang tokoh penyebar tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah di Pontian. Kegiatannya bermula pada tahun 1940 hinggalah disaat akhir hayatnya pada tahun 1979. Beliau dikatakan telah membina sebuah surau yang dikenali sebagai Bandarshah Haji Abdul Jalil bertempat di Kampung Jakun, Air Masin Pontian. Disamping mengajar agama di surau tersebut, dengan pengikutnya 130 orang, Kiyai Haji Abdul Jalil juga sering menerima undangan untuk mengadakan ceramah-nya di surau-suru dan mesjid dalam daerah Pontian. Sumbangan beliau yang paling nyata ialah mengarang beberapa buah buku dan risalah. Di antaranya termasuklah *Ringkasan Panduan Mengerjakan Haji*, *Doa Mengerjakan Haji dan Umrah*, *Hutbah Tahlil Fidhaq* dan *Renungan Jiwa*. Kebolehannya menguasai Bahasa Arab dan Bahasa Jawa juga adalah faktor-faktor yang memperkuat lagi penyebaran Tariqat Qadiriyyah dan Naqshabandiyah di Pontian. Temuramah dengan Haji Jailani bin Haji Ma'arof, pada 10.11.1980. Haji Domyati bin Haji Nahrawi, pada 16.1.1981. Lihat juga, Haji Abdul Jalil bin Haji Ali, *Ringkasan Panduan Mengerjakan Haji*, Pontian, 1969.

pada tahun 1904.⁷⁹ Sebagai seorang Khalifah Sufi, beliau juga mempunyai keistimewaan, kebolehan dan karamahnya tersendiri. Ketokohnya, ilmunya, peribadinya, dan keturunannya adalah merupakan faktor terpenting ke arah tersibarnya Tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah di Pontian.⁸⁰

Ayahnya, Haji Abdul Jabar, telah dilahirkan di Demak, Jawa Tengah, pada tahun 1881. Setelah memperlengkapkan diri dengan ilmu agama terutamanya ilmu Tasawuf di Indonesia. Beliau berhijrah ke Pontian bersama-sama dengan bapanya iaitu Haji Omar bin Haji Othman, seorang ahli sufi yang terkenal di Indonesia.⁸¹ Di Pontian Haji Abdul Jabar telah dilantik sebagai Imam Masjid Rimba Terjun, dan sebelum meninggal dunia pada tahun 1963, beliau sempat juga menjawat jawatan Naib Khadi di tempat yang sama. Manakala ibunya, Marwiyah binti Haji Abdul Ghafar, berasal dari Pulau Jawa, juga dari keturunan ahli Sufi.⁸²

Melalui kedua orang tuanya, Haji Ahmad Shah menerima pendidikan asas dalam ilmu agama; membaca al-Qur'an dan ilmu Tasawuf. Selain daripada berguru dengan Abdul Karim Tamin di Medan dan Deli, Sumatera, Haji Ahmad Shah juga dikatakan pernah berguru dengan Syaikh Zarkasi Barjan, Puwarejo, Jawa Tengah dan Syaikh Hasan Ma'ruf, Kebumen, Jawa Tengah sekitar tahun 1927 hingga 1930.⁸³ Pengetahuan ini dirasakan tidak mencukupi, lantas beliau pergi ke Damascus (Damshik) untuk memperdalam ilmu Fikah dan Tasawuf.⁸⁴ Ketika berada di Mekah, beliau telah berguru dengan Syaikh Ahmad Khatib al-Sambasi, seorang pengarang kitab Fathu'l-'Arifin dan tokoh Tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah yang terkenal.⁸⁵

79 Temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980; Haji Kumasi bin Haji Dainuri, pada 8.11.1980; Haji Bohari bin Saripin, pada 13.10.1980. Lihat juga Al-Attas, *op. cit.*, hal. 34–37.

80 Temuramah dengan Haji Ghazali bin Haji Siraj, pada 13.10.1980; Salikin bin Haji Abdul Wahid, pada 14.10.1980. Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980; Abdul Salam bin Haji Ahmad Shah, pada 6.11.1980.

81 Temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980.

82 Temuramah Abdul Salam bin Haji Ahmad Shah, pada 6.11.1980; Hajjah Hadijah bte Mohd. Ali, pada 15.10.1980.

83 Temuramah dengan Haji Hamdan, pada 6.11.1980.

84 Al-Attas, *op. cit.*, hal. 36.

85 Syaikh Ahmad Khatib Sambas (1802–1879) adalah seorang tokoh ulama yang menjadi tumpuan para sahabat dari Nusantara. Setelah hafaz al-Qur'an dan mempelajari berbagai ilmu asas, beliau telah mempelajari berbagai-bagai ilmu Islam dari tokoh-tokoh ulama di Mekah. Di antaranya ialah Syaikh Muhammad al-Ris; Syaikh 'Umar Abdur Rahman, Syaikh Abdul Hafiz 'Ajami, Bushra, al-Jabarti, Sayyid Ahmad al-Marzuqi mufti Makkah, Sayyid al-Mirghini, Sayyid Othman Dimyati. Beliau dikatakan telah mengambil bai'at dan menerima ijazah dari Syaikh Shamsuddin, Syaikh Nuruddin, Syaikh Abdul Fattah, Syaikh Kamaluddin, Syaikh Othman, Syaikh Abdur Rahman, Syaikh Abu Bakr, Syaikh Yahya, Syaikh Hisamuddin, Syaikh Waliyuddin, Syaikh Sharifuddin, Syaikh Shamsuddin, Syaikh Muhammad al-Hattak, Syaikh Abdul Aziz, Abu Bakr bin Syaikh Abdul Qadir al-Jailani dan Syaikh Sultan al-Alwiya' Syaikh Abdul Qadir al-Jailani. Jadi dari salasilah tersebut ternyata bahawa Syaikh Ahmad Khatib Sambas adalah satu-satunya perantaraan yang menjadi sebagai rantai penyambung tariqat Qadiriyyah yang telah diasaskan oleh Syaikh Abdul Qadir al-Jailani. Mohd. Sulaiman, *Tarikat Tasawuf*, hal. 106–107.

Pengetahuannya yang begitu luas disamping pengalamannya menjelajah ke negara-negara Asia Barat membolehkan Haji Ahmad menjawat beberapa jawatan di Jabatan Agama Johor. Mulai tahun 1930, beliau telah dilantik sebagai Imam Mesjid Jamek Kukup sehingga tahun 1933.⁸⁶ Dari jawatan ini beliau telah dilantik sebagai Kadi Pontian dan telah dipindahkan kemudiannya ke Mersing pada tahun 1940. Semasa menjadi Kadi Mersing, satu perbalahan telah berlaku di antara pemerintah Jepun dengannya pada tahun 1941. Hal ini berpunca apabila pemerintahan Jepun mengeluarkan arahan memaksa supaya pihak Jabatan Agama Negeri Johor mengenakan bayaran sebanyak \$100.00 kepada orang-orang Islam yang telah mati. Setiap mayat orang Islam yang akan dikebumikan mestilah dikenakan bayaran tersebut dengan tujuan untuk menambahkan perbendaharaan Jepun.⁸⁷ Jepun merasakan tindakan ini wajar memandangkan bahawa setiap Jabatan mempunyai pendapatannya tersendiri yang boleh diberikan untuk pentadbiran pusat, sedangkan ini tidak berlaku kepada Jabatan Agama.

Tindakan pemerintah Jepun ini ditentang keras oleh Haji Ahmad Shah. Alasannya ialah tindakan Jepun itu seolah-olah mencemarkan kesucian Agama Islam dan menambahkan kesusahan masyarakat Islam. Haji Mohd Amin bin Karee, Gabenor Jepun Johore telah mencabar Haji Ahmad Shah supaya meletakkan jawatan. Cabaran ini telah menimbulkan kemarahan kepada Haji Ahmad Shah. Beliau kemudiannya mencabar Haji Mohd Amin supaya menandatangani surat perletakan jawatan kadi yang sedang disandangnya.⁸⁸ Implikasi dari pertentangan, pemberhentian dan ketegasan yang ada pada Haji Ahmad Shah, menyebabkan masyarakat Pontian mula mengakui ketokohnya. Baginya, perletakan jawatan Kadi ini membolehkan beliau mengkritik pelaksanaan dasar pentadbiran Agama Islam Johor tanpa sebarang sekatan. Sejak itu, tumpuan lebih diberikan ke arah penyebaran Tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah. Dalam siri ceramah-ceramahnya beliau memberikan semangat kesedaran di kalangan masyarakat Islam supaya bersatu padu untuk menentang pemerintahan Jepun yang penuh dengan kezaliman.⁸⁹

Sebaik sahaja Jepun menyerah kalah, Haji Ahmad Shah telah dipanggil semula untuk memegang jawatan sebagai Kadi Besar Muar. Jawatan ini mula disandangnya pada tahun 1952. Tiga tahun berikutnya beliau telah dilantik sebagai Kadi Besar Johor. Sejak itu beban tanggungjawab yang dipegangnya semakin berat, seperti menguruskan Baitulmal, nikah cerai, masjid, kubur, zakat disamping mengendalikan pentadbiran kadi di daerah-daerah dalam negeri Johor supaya berjalan dengan teratur.⁹⁰ Sebagai Kadi besar beliau adalah bertanggungjawab sebagai pembantu

86 Temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980. Abdul Salam bin Haji Ahmad Shah, pada 6.11.1980; Hadijah bte Haji Ali, pada 14.10.1980.

87 Temuramah dengan Haji Abdul Mukti bin Haji Ahmad Shah, pada 14.10.1980; Haji Kumasi bin Haji Dainuri, 8.11.1980.

88 Temuramah dengan Haji Abdul Mukti bin Haji Ahmad Shah, pada 14.11.1980; Salikin bin Haji Abdul Wahid, pada 14.10.1980.

89 Haji Khmasi bin Haji Dainuri, pada 8.11.1980; Haji Ghazali bin Haji Siaj, pada 13.10.1980.

90 M.A. Fawzi Mohd Basri, "Perkembangan dari Peranan Jabatan Agama Johor 1895—1940", *Malaysia In History*, Vol. XVIII, Jun, 1975, hal. 10.

imam di istana, melakukan istiadat upacara agama, nikah kahwin dan lain-lain kerja yang berkaitan dan agama bagi kerabat-kerabat diraja.⁹¹

Setelah menamatkan perkhidmatannya sebagai Kadi, beliau menumpukan perhatiannya di bidang pertanian. Beliau memulakan penghidupan baru dengan membuka dan mengerjakan sawah seluas empat ekar di Pontian. Pernah dikatakan bahawa hasil berjumlah 3,000 gantang yang diperolehinya itu disedekahkannya ke masjid dan surau, terutama di daerah Pontian.⁹² Faktor ini secara tidak langsung telah memperkukuhkan lagi taraf Khalifah⁹³ yang ada padanya. Dalam hubungan ini ternyata, Haji Ahmad Shah telah berjaya mendisiplinkan diri dengan memenuhi segala peraturan dan undang-undang yang terdapat di dalam ajaran tariqat tersebut.⁹⁴

Satu hal yang menarik perhatian ialah tentang kebolehan Haji Ahmad Shah dalam mengabdikan diri pada Allah S.W.T. Mengikut Haji Hamdan bin Rahmat,

“Beliau boleh mengerjakan ibadat sepanjang malam misalnya melakukan sembahyang sunat dan berzikir hingga subuh. Tidur hanya beberapa minit dalam keadaan duduk.”⁹⁵

Ada pula pendapat yang mengatakan bahawa Haji Ahmad Shah sering melakukan ibadat puasa selama setahun tanpa berhenti dan tidur hanya lima minit dalam sehari.⁹⁶ Hal-hal seperti ini menjadikan masyarakat Islam terutamanya di kalangan pengikut-pengikutnya menganggap bahawa Haji Ahmad Shah mempunyai karamah.⁹⁷ Beliau dikatakan dapat mempengaruhi masyarakat Islam di Pontian

91 *Ibid.*

92 Temuramah dengan Haji Kumasi bin Haji Dinuri, pada 8.11.1980; Salikin bin Haji Abdul Wahid, pada 14.10.1980.

93 Lihat, Al-Attas, *op. cit.*, h. 35–37.

94 Mengikut peraturan institusi kepimpinan di dalam tariqat, ia bukanlah boleh diwarisi berdasarkan kepada keturunan. Seseorang Khalifah adalah dipilih oleh guru atau Syaikh yang mengetuai di dalam sesuatu kumpulan tariqat. Penentuan ini tentulah berasaskan kepada kebolehan dan keupayaan yang terdapat pada seseorang murid. Jadi seseorang pemimpin tariqat itu bukan sahaja terdiri daripada orang-orang yang benar-benar faham akan ilmu tasawuf, tetapi ia juga perlu mempunyai pengetahuan yang mendalam akan ilmu Usul dan Fiqah, di samping sanggup mengerjakan amalan-amalan dengan berwirid, sembahyang dan berpuasa sunat.

95 Temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980.

96 “It was reported to me, by the followers as well as non-followers of Haji Muhammad Shah of Johore, previously mentioned, for instance that the Haji is gifted with powers of endurance, such as being able to fast for more than one year at a stretch, and sleeping for only five minutes a day”. Al-Attas, *op. cit.*, hal. 46.

97 Di antara beberapa karamah yang terdapat pada Haji Ahmad Shah, ialah beliau dikatakan boleh mendapatkan sesuatu yang dikehendakinya dengan mudah. Beliau boleh menunggang motosikal di kawasan belukar, tidak mengalami kecederaan ketika berlaku kemalangan dan lain-lain. Dalam hubungan ini Syed Naguib Al-Attas ada menyebut, “I was told that one day the Haji was involved in a motor car accident. The car, which belonged to him, and which he drove personally, hit a lamp post by the roadside with such force that it was completely reduced to a mass of unrecognizable wreckage. It was reported by the incredulous eye-witnesses that the Haji emerged out of the debris, calm and self-possessed,

terutamanya orang-orang Jawa untuk mengikuti dan mengamalkan ajaran tariqat yang dibawanya. Kebolehannya mengeluarkan idea dan pendapat yang petah dalam bahasa Jawa telah menarik ramai pengikut.⁹⁸

Bersesuaian dengan suasana di Pontian ketika itu yang rata-rata masyarakatnya masih diselubungi oleh norma-norma keagamaan, jadi faktor ini telah mendorong ke arah tersebarnya tariqat tersebut. Walaupun telah wujud sekolah pada waktu itu, namun sistem pondok tidak dihapuskan. Di antara beberapa buah surau atau "bandarshah" yang terkenal dan terdapat di Pontian ialah Bandarshah Kiyai Haji Abdul Jalil, Kiyai Haji Jais, dan Kiyai Haji Ahmad Shah.⁹⁹ Bersesuaian dengan namanya, terdapat beberapa orang tokoh agama yang sama-sama turut mengembangkan tarikat tersebut seperti Kiyai Haji Abdul Jalil, Kiyai Haji Jais, Kiyai Marzuki Umar dan Bajuri Umar.¹⁰⁰ Pengembelian tenaga di antara tokoh-tokoh ini bersama-sama dengan Haji Ahmad Shah telah menjadikan penyebaran tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah tersebar luas ke Pontian.

Kegiatan dan Sumbangan Haji Ahmad Shah

Di Rimba Terjun, Pontian telah didirikan sebuah surau Kiyai Haji Ahmad Shah, sebuah surau yang dbina mengambil sempena nama pengasas dan khalifah tariqat Qadiriyyah-Naqshabandiyah, Haji Ahmad Shah. Surau ini dikatakan telah dibina dengan harga \$17,875.00. Dari jumlah ini Haji Ahmad Shah sendiri telah menyumbangkan sebanyak \$10,000.00 iaitu hasil dari wang persaraan yang telah diterimanya sebaik saja bersara dari jawatan Qadi di Jabatan Agama Johor. Manakala kerja-kerja pembinaannya telah dilakukan secara bergotong royong oleh pengikut-pengikutnya.¹⁰¹ Ini juga bererti sejumlah \$7,875.00 adalah didapati dari curahan derma yang datangnya dari pengikut-pengikut beliau.

Terbinanya surau ini, memulakan era baru dalam kegiatan menyebarkan tariqat tersebut oleh Haji Ahmad Shah. Di sini tumpuan pengajaran diberikan melalui teori

---

without suffering even a tiny scratch. One of his disciples further reported that one day, whilst he was engrossed in conversation with the Haji, the latter, without warning, suddenly arose and disappeared into his room. The disciple, bewildered at this sudden behaviour, waited for several hours for the Haji to join him again. Finally, when the Haji emerged from his room, the disciple saw that he brought along with him some cakes, still warm, which he offered for consumption. Upon being asked where he got the cakes, as there was no one in the room with him, the Haji is reported to have replied that he got the cakes from Sumatra, where he had been a few hours ago!" Al-Attas, *op. cit.*, hal. 46–47. Keterangan juga diperolehi melalui temuramah dengan Haji Hamdan bin Rahmat, pada 6.11.1980; Abdul Salam bin Haji Ahmad Shah, pada 6.11.1980; Pani bin Haji Ishak, pada 11.10.1980; Jurimi bin Haji Abdul Manan, pada 11.10.1980.

98 Al-Attas, *op. cit.*, hal. 35.

99 Mohd. Sulaiman, *Tarekat Tasawuf*, hal. III.

100 *Ibid.*, hal. III.

101 Temuramah dengan Haji Hamdan Bin Rahmat, pada 6.11.1980.

dan praktikal. Manakala di surau-suarau yang lain pengajaran disampaikan melalui ceramah. Jadi kepada pengikut-pengikutnya yang ingin memperdalam lagi tarikat tersebut, mereka terpaksa pergi ke surau tersebut. Disamping itu beliau juga sering mengadakan kelas-kelas di beberapa buah surau dan masjid di Pontian tanpa bayaran. Kelas diadakan dua kali dalam seminggu dan secara bergilir-gilir, dari sebuah tempat ke tempat lain. Selain Pontian, Haji Ahmad Shah juga telah mengadakan ceramah-ceramah agama di tempat-tempat di luar daripada daerah Pontian, iaitu di Batu Pahat, Muar, Kota Tinggi dan Keluang.¹⁰²

Untuk memudahkan pengikut dan muridnya memahami akan ajarannya, beliau telah mencitak sebuah kitab bertajuk *Kitab Rohaniah* pada tahun 1946.¹⁰³ Kitab ini menghuraikan cara dan amalan sembahyang Sunat Hajat, Sembahyang Sunat Tasbih, disamping cara-cara untuk mengamalkan zikir bagi mendekatkan diri pada Allah.¹⁰⁴ Di antara sebab mengapa kitab ini diterbitkan ialah atas desakan pengikutnya yang kian hari kian meningkat. Beliau dikatakan mempunyai pengikut seramai 14,000 orang.¹⁰⁵ Sambutan yang menggalakkan ini dapat dibuktikan lagi di waktu-waktu kematiannya pada hari Jumaat jam 4.00 pagi, pada tahun 1975 dalam usia 71 tahun. Oleh kerana terlalu ramainya hadirin yang datang, dari jauh dan dekat, maka seorang anak muridnya terpaksa ditugaskan untuk menentukan dan mengaturkan upacara menyembahyangkan jenazah tersebut secara bergilir-gilir. Upacara ini telah berlangsung sejak pukul 8.00 pagi hingga ke pukul 4.00 petang.¹⁰⁶

Disebalik sambutan yang begitu hebat, tidak kurang juga terdapat pertentangan pendapat di antara beberapa tokoh ugama tempatan tentang ajarannya. Ada pendapat yang menganggap bahawa tarikat yang dibawa oleh Haji Ahmad Shah adalah bercanggah dengan ajaran Islam yang sebenar. Hal ini bersesuaian dengan cara dan pengamalan yang telah dilakukan oleh pengikut-pengikutnya. Ternyata mereka lebih mementingkan sesuatu faedah dari ajarannya seperti ingin mendapatkan karamah. Ada pula diantara pengikutnya yang lebih menumpukan akhirat semata-mata dengan meninggalkan kepentingan dunia.¹⁰⁷ Mengikut Mohd. Sulaiman bin Yasin,

“Di antara beberapa faktor berlakunya penyelewengan ialah kejahilan masyarakat Islam kepada hakikat agama, ini termasuklah asas-asas syari’at,

---

102 Temuramah dengan Salikin bin Haji Abdul Wahid, pada 14.10.1980.

103 Haji Ahmad Shah, *Kitab Rohaniah*, The Anis Printing Work, Johor Bahru, 1946, lihat lampiran XII.

104 *Ibid.*, hal. 14–29.

105 Al-Attas, *op. cit.*, hal. 35.

106 Temuramah dengan Haji Kumasi bin Haji Dainuri, pada 8.11.1980; Abdul Salam bin Haji Ahmad Shah, pada 6.11.1980.

107 Temuramah dengan Salikin bin Haji Abdul Wahid, pada 14.10.1980.

akidah dan akhlak. Kedua, kejahilan tentang konsep tasawuf dan tariqat yang sebenarnya. Ketiga, keghairahan di kalangan masyarakat untuk mengetahui rahsia alam ghaib atau mendapatkan rahsia alam ghaib. Kesemuanya ini merupakan peluang keemasan kepada iblis dan syaitan untuk menyesatkan anak adam."¹⁰⁸

Sehubungan dengan ini memanglah diakui benar kerana kebanyakan orang-orang Jawa yang terdapat di Pontian adalah buta huruf. Mereka ini yang rata-rata terdiri daripada petani amat mudah terpengaruh dengan karamah yang dikatakan ada pada seseorang. Sungguhpun begitu golongan ini adalah penting dalam mempertahankan kesucian agama Islam. Keadaan ini terbukti ketika berlakunya peristiwa pertentangan Melayu-Cina pada tahun 1945.

Pertentangan Kaum — Melayu dan China

Kekalahan Jepun pada tahun 1945, membolehkan Malayan People's Anti-Japanese Army (MPAJA) merayakan kemerdekaan mereka. Mereka mendakwa telah berjaya menghancurkan kekuatan tentera Jepun di Tanah Melayu. MPAJA telah menggunakan kesempatan ini, bertindak membalas dendam terhadap orang-orang yang mereka anggap sebagai 'collaborator' Jepun.¹⁰⁹ Organisasi tersebut yang kebanyakannya dianggotai oleh orang-orang Melayu yang enggan menyokong pergerakannya. Mereka benci kepada pemerintahan Jepun yang mengamalkan sikap pro-Melayu dan anti-Cina.¹¹⁰

Orang-orang Cina yang menjalankan gerakan bawah tanah, berpusat di hutan-rimba dan bukit-bukau telah keluar mengambilalih pemerintahan dengan menguasai balai polis daerah dan pekan-pekan kecil di Pontian. Peristiwa tersebut berlaku sebaik sahaja Jepun mengaku kalah, dan negara berada dalam zaman peralihan iaitu sementara Inggeris sedang berusaha mengambil semula kuasa di negara ini.¹¹¹ Dalam zaman peralihan yang singkat ini (kira-kira dua minggu) merupakan suatu zaman yang bersejarah dalam pergolakan sosial di daerah ini kerana dalam tempuh itulah berbagai masalah yang melibatkan hubungan etnik antara Melayu dengan Cina telah wujud.

MPAJA yang dikenali sebagai Bintang Tiga telah mencetuskan konflik perkauman Melayu-Cina di daerah Pontian. MPAJA telah memaksa orang-orang kampung menjadi penyokongnya dengan mengenakan yuran dan membekalkan

---

108 Mohd. Sulaiman, *Tarekat Tasawuf*, hal. 130.

109 Abdul Rahman Rahim, "Orang-orang Melayu dan Akan Datang", *Mastika*, Ogos, 1969, hal. 6.

110 Hairi Abdullah, "Kebangkitan dan Gerakan Tentera Selendang Merah Dalam Sejarah Daerah Muar dan Batu Pahat", *Jebat*, Bil. 3/4, 1973/74, 1974/75, hal. 6.

111 *Ibid.*

bahan-bahan makanan. Mereka telah merampas bahan-bahan makanan dari orang-orang kampung dan menyiksa orang-orang yang disyaki bekerjasama dengan Jepun tanpa sebarang siasatan lanjut. Tindakan ganas ini dilakukan terhadap orang-orang yang dianggapnya sebagai musuh mereka. Ini termasuklah orang-orang kampung yang tidak bersalah tetapi difitnah oleh orang-orang tertentu kerana sakit hati terhadap orang lain. Ada di antara orang-orang Jawa yang telah disiksa; dipotong sebahagian daripada anggota badannya sebelum dibunuh. Tidak kurang juga yang telah dicampakkan ke dalam sungai hingga mati lemas.¹¹² Ternyata bahawa ramai orang-orang Jawa terkorban akibat tindakan kejam yang telah dilakukan oleh tentera Bintang Tiga.¹¹³

“Peranan ganas tentera yang menggunakan lambang Bintang Tiga itu telah menyebabkan ramai di daerah ini menganggapnya sebagai kominis yang mabok kuasa. Lantaran itu sehingga kini mereka tidak dapat melupakan tindakan tentera Bintang Tiga yang dianggap ‘gatal-mengenyam’ seperti ‘ketumbu-gila’ ”.¹¹⁴

Biarpun peristiwa yang telah digambarkan oleh Hairi Abdullah itu berlaku di Muar dan Batu Pahat, akan tetapi keadaan yang sama, juga berlaku di Pontian. Akibatnya telah timbul kemarahan di kalangan penduduk-penduduk kampung yang rata-rata didiami oleh orang-orang Melayu keturunan Jawa. Orang-orang Jawa merasa sangsi di atas tindakan ganas yang telah dilakukan oleh orang-orang Cina terhadap kaum keluarga mereka, akan tetapi mereka tidak berupaya untuk menentang keganasan itu. Sebagai persiapan untuk mempertahankan diri dan menuntut bela di atas keganasan orang-orang Cina, orang-orang Melayu keturunan Jawa telah menuntut ‘ilmu kebal’ di Batu Pahat melalui Panglima Salleh.¹¹⁵

---

112 Temuramah dengan Sibangi bin Sarjo, pada 14.11.1980; Haji Bohari bin Saripin, pada 13.10.1980.

113 Temuramah dengan Haji Mokhtaram bin Rabidin, pada 22.2.1981.

114 Hairi Abdullah, *op. cit.*, hal. 8.

115 Panglima Salleh atau Haji Salleh bin Abdul Karim yang tinggal di Parit Maimon, Simpang Kiri, Batu Pahat dikatakan telah mendapat seruan untuk membela agama Islam yang suci dari keganasan tentera Bintang Tiga. “Seruan itu diterimanya ketika ia mengetuai satu upacara membaca doa dan bersembahyang di surau kampungnya, memohon pada Tuhan agar malapetaka yang sedang berlaku itu tidak merebak lebih luas lagi. Semasa ia khusuk berdoa dan membaca ayat-ayat suci Al-Quran itu tiba-tiba kedengaran suara halus di dalam hatinya. “Kalau kamu tentang pencabulan ini, Tuhan akan berserta kamu; gunakanlah sebarang senjata yang ada pada kamu. Kalau kamu tidak menentangnya harus kamu habis ditindasnya. Bangunlah menentang di atas daya kamu dan gunakanlah ayat-ayat Al-Quran yang tertentu sebagaimana yang digunakan zaman Rasul Allah melawan kafir dahulu dan ayat-ayat yang digunakan dalam perang Sabil zaman Khalifah Islam dahulu.” Selepas peristiwa itu Haji Salleh Abdul Karim mengumpulkan ayat-ayat Al-Quran yang dimaksudkan dan mula diajarkan kepada mereka yang sama-sama bersembahyang di surau kampungnya. Sejak itu boleh dikatakan semua orang lelaki, tua da muda, di kampungnya telah bersatu mempelajari dan mengamalkan ayat-ayat Al-Quran yang diberikan, sebagai langkah permulaan untuk membuat persediaan penubuhan tentera Islam pertama di negeri ini. Sebaik sahaja mereka itu fasih pada amalan dan syarat-syaratnya maka Haji Salleh terus menubuh-

Golongan ini kemudiannya telah bersatu membentuk angkatan tentera yang dikenali sebagai Tentera Selendang Merah.¹¹⁶ "Orang-orang yang menuntut ilmu kebal dan bersedia untuk bertempur itu digelar ahli Selendang Merah kerana mereka memakai selendang merah".¹¹⁷ Pada selendang merah itu terdapat ayat-ayat suci Al-Quran dan beberapa ayat lain serta petua perjuangan untuk diamalkan bagi menghadapi musuh.¹¹⁸ Di antara senjata yang digunakan ialah parang panjang, lembing, pedang, keris dan tombak.

Tujuan utama angkatan ini ditubuhkan ialah untuk mempertahankan kehormatan agama Islam dan tempat-tempat ibadat, menentang dan memusnahkan segala bentuk kezaliman yang telah dilakukan oleh tentera Bintang Tiga serta mengawal marwah bangsa, hak dan harta benda orang-orang Islam. Untuk melaksanakan tugas yang berat ini, Panglima Salleh telah melantik beberapa orang pembantu bagi mengawal kawasan Pontian, di antaranya termasuklah Kiyai Kusin, Kiyai Mashhudi dan Kiyai Haji Ali bin Haji Fadhil.

Pertempuran di antara tentera Bintang Tiga dengan anggota Tentera Selendang Merah bermula apabila pertempuran Melayu-Cina yang berlaku di Batu Pahat telah merebak ke selatan, di daerah Pontian. Serangan orang-orang Melayu dari Batu Pahat telah menyebabkan orang-orang Cina berundur hingga ke Benut. Secara kebetulan, di Benut, ramai Anggota Tentera Selendang Merah yang kebanyakannya dianggotai oleh orang-orang Melayu keturunan Jawa telah mengadakan serangan ke

---

kan Tentera Sabil Selendang Merah dengan ia sendiri menjadi panglima dan memakai gelaran "Kiai". Majoriti pengikut dan penyokong adalah terdiri daripada orang-orang Melayu keturunan Jawa dan Banjar. Di antara pengikut-pengikutnya termasuklah orang-orang Melayu keturunan Jawa dari Pontian" *ibid*

116 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirham, pada 19.12.1980.

117 Fail Catitan Ringkas Sejarah Pontian 1957 kepunyaan Haji Mokhtaram bin Rabidin.

118 Dalam hubungan ini tiap-tiap anggota tentera Selendang Merah hendaklah patuh menaikan syarat-syarat seperti yang telah ditetapkan oleh Panglima Salleh. Ini merangkumi kepada perlantikan ketua dan mematuhi pantang larang yang telah dikenakan. Ketua yang dilantik dan memakai gelaran "kiyai" atau panglima adalah mereka yang diberikan kepercayaan penuh oleh Panglima Tentera untuk memimpin pasukan masing-masing. Ketua bertanggungjawab menyusun dan menubuhkan cawangan kecil di seluruh kampung untuk membesar dan memperkuatkan lagi organisasi tentera tersebut. Ketua akan memimpin orang-orang di kawasanya untuk bersembahyang berjamaah di surau. Selepas sembahyang Isyak, ketua akan mengajar pengikut-pengikutnya menghafal ayat-ayat Al-Quran yang telah ditentukan meliputi bacaan-bacaan untuk berjalan, bacaan untuk berperang dan bacaan untuk diamalkan setiap kali lepas bersembahyang lima waktu. Jadi sebaik sahaja orang-orang itu tamat mempelajari ayat-ayat suci Al-Quran, barulah mereka akan ditauliahkan dalam satu upacara menyampaikan Selendang Merah, iaitu sehelai kain merah selebar kira-kira empat inci dan panjangnya cukup untuk diselempangkan dari atas bahu kanan hingga ke bawah ketiak kiri. Manakala antara pantang larangnya pula ialah, anggota Selendang Merah tidak boleh menggunakan selendang tersebut sewaktu membuang air, sama ada besar ataupun kecil; melakukan perbuatan zalim terhadap orang yang tidak bersalah; melakukan maksiat seperti berjudi dan berzina, tamakkan harta sewaktu menghadapi peperangan seperti wang atau perempuan. Hairi Abdullah, *op. cit.*, hal. 11.

atas tentera Bintang Tiga. Pertempuran hebat telah berlaku di Benut dan Sanglang.¹¹⁹ Kesempatan ini telah digunakan oleh orang-orang Jawa untuk membalas dengan menyerang orang-orang Cina yang telah melakukan keganasan terhadap orang-orang Melayu. Hal ini pernah dijelaskan oleh Haji Mokhtaram sebagai berikut,

“Pertempuran Melayu-Cina bermula dari Batu Pahat, merebak ke selatan, ke daerah Pontian. Oleh sebab desakan dan serangan-serangan orang-orang Melayu (Jawa ambil bahagian aktif) orang-orang Cina berundur hingga ke Rengit dan akhirnya sampai di Benut. Kebetulan Rengit dan Benut ramai suku Jawa, maka disinilah orang-orang Jawa mengambil bahagian penting menghancurkan orang-orang Cina.”¹²⁰

Manakala di kawasan-kawasan lain, orang-orang Jawa sama ada yang menganggotai pertubuhan tersebut atau tidak, telah berkumpul di surau-surau, bersiap sedia untuk melakukan serangan ke atas orang-orang Cina. Akan tetapi mereka tidak dapat melancarkan serangan, apabila pertempuran yang sedang berlaku di Sanglang telah diberhentikan. Pertempuran itu tidak dapat diteruskan disebabkan oleh adanya arahan dari Datuk Onn Jaafar yang telah berjaya meyakinkan tentera Selendang Merah bahawa gerakan mereka sudah cukup memberi pengajaran yang mendalam di kalangan orang-orang Cina.¹²¹ Dalam hubungan ini sebenarnya Datuk Onn sendiri telah beberapa kali disembah oleh pemimpin-pemimpin Cina supaya menggunakan jasa baiknya memberhentikan serangan balas orang-orang Melayu yang semakin besar dan menakutkan itu.¹²² Oleh yang demikian beliau telah memastikan supaya orang-orang Cina tidak melakukan kekejaman lagi terhadap orang-orang Melayu.

Berhentinya pertempuran tersebut, tidak bererti semangat perjuangan menentang orang-orang Cina dapat diredakan begitu sahaja. Orang-orang Jawa, terutamanya di kawasan pendalaman dan Bahagian Pontian Selatan yang telah bersedia untuk melancarkan serangan balas, merasa hampa di atas keputusan itu. Justru kerana itu, walaupun pertempuran telah ditamatkan, namun beberapa peristiwa penyerangan yang dilakukan oleh orang-orang Jawa masih juga berlaku. Ternyata bahawa sikap dendam dan benci kepada kaum Cina agak sukar untuk dipadam. Hal ini pernah dijelaskan sebagai berikut,

“Sikap mereka (orang-orang Melayu keturunan Jawa) tentunya hendak membunuh Cina seberapa ramai yang boleh untuk membalas bela, kerana

---

119 Temuramah dengan Jurimi bin Haji Abdul Manan pada 3.6.1980; Sibangi bin Sarjo, pada 14.11.1980; Pani bin Haji Ishak, pada 15.3.1980.

120 Fail Catitan Sejarah Ringkas Pontian, 1957, kepunyaan Haji Mokhtaram bin Rabidin, Pontian.

121 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirhan, pada 19.2.1981.

122 Hairi Abdullah, *op. cit.*, hal. 9.

mereka telah ramai yang dibunuh secara kejam tanpa perbicaraan dan usul periksa.”¹²³

Dari sikap bekerjasama yang ditunjukkan oleh orang-orang keturunan Jawa terhadap orang-orang Melayu itu memperlihatkan bahawa peranan orang-orang Jawa tidaklah dapat diperkecilkan. Adanya peristiwa itu telah memberi pengajaran kepada orang-orang Cina bahawa orang-orang Melayu keturunan Jawa bukanlah orang yang boleh dipertandingkan atau ditindas.

Kesan dari peristiwa tersebut menampakkan bahawa orang-orang Cina tidak berani lagi tinggal memencilkan diri di kampung-kampung atau kawasan pendalaman. Kedua-dua kaum telah mula mempelajari seni silat mempertahankan diri. Dengan yang demikian orang-orang Cina mula menghormati adat istiadat dan kebudayaan orang Jawa. Pengalaman orang-orang Jawa pada masa-masa yang lalu telah menjadikan mereka sebagai bangsa yang sangat sensitif terhadap sebarang isu yang mengugut kedudukan mereka selama ini. Setelah Jepun berundur dan Bintang Tiga melarikan diri ke hutan, British kembali semula dengan memperkenalkan sistem pemerintah tentera (B.M.A.).¹²⁴

Pemerintahan BMA menunjukkan keselamatan negara masih belum terjamin. Untuk tujuan ini British telah menubuhkan Pasukan Kawalan Kampung (Home Guard) dan Pasukan Polis Khas. Peranan orang-orang Jawa Pontian di bidang mempertahankan negara terbukti apabila ramainya orang-orang Jawa yang terlibat secara langsung di bidang tersebut.

Bajuri bin Haji Siraj adalah di antara beberapa orang tokoh penting dalam memperthankan kedaulatan tanah air dari dikuasai oleh kominis. Beliau telah dilahirkan di Kampung Kacangan, Jawa Tengah pada tahun 1912.¹²⁵ Mula mendapat pendidikan agama di sekolah Pondok Kampung Kacangan pada tahun 1923. Lima tahun berikutnya, iaitu dalam usianya 16 tahun, beliau telah datang ke Tanah Melayu dengan harapan untuk mencari pekerjaan. Bertempat di Seri Medan, Batu Pahat, Bajuri telah berjaya mendapatkan pekerjaan sebagai buruh perlombongan besi kepunyaan sebuah Syarikat Jepun.¹²⁶ Setelah bekerja selama lima tahun iaitu di antara tahun 1928 hingga 1933 di Lombong Besi Bukit Seri Medan, beliau mengambil keputusan untuk berhenti dan menumpukan perhatian di bidang pertanian.

---

123 Fail Catitan Ringkas Sejarah Pontian, 1957, kepunyaan Haji Mokhtaram bin Rabidin, Pontian.

124 Anuar Abdullah, *Riwayat Hidup Dato' Onn*, Pustaka Nusantara, Petaling Jaya, 1971, hal. 115.

125 Sahgidon bin Dirhan, "Beberapa Tokoh Keturunan Jawa", Fail Tulisan-tulisan Sahgidon Dirhan 1957–1980, Pontian.t.h.

126 *Ibid.*

Di Parit Masjid, Pontian, bersama-sama ibu saudaranya, Bajuri telah mengusahakan tanah seluas 5 ekar untuk tanaman kelapa. Akan tetapi setelah dua tahun berkecimpung di bidang pembukaan tanah, ternyata beliau tidak berminat untuk menumpukan perhatian sepenuhnya di bidang ini. Jadi pada tahun 1935 beliau telah memasuki pasukan Askar Timbalan Setia Johor.¹²⁷ Jawatan ini disandangnya hingga kedatangan Jepun. Pemerintahan Jepun memberi peluang kepada Bajuri untuk berkhidmat sebagai salah seorang anggota Polis Jepun. Kecekapan dalam menjalankan tugas dan kebolehannya menggunakan bahasa jepun akibat dari pergaulannya dengan orang-orang Jepun sewaktu bekerja di syarikat perlombongan besi di Batu Pahat, membolehkan beliau dinaikkan ke pangkat Sarjan. Tindakan beliau yang anti-Cina dan pro-Jepun ini telah menimbulkan kemarahan di kalangan orang-orang Cina di Pontian. Akibatnya apabila Jepun menyerah kalah, beliau telah diburu oleh orang-orang Cina. Beliau telah melarikan diri ke Singapura. Segala pengalaman tersebut telah dijadikan pengajaran oleh beliau untuk membalas dendam bila perlu. Kesempatan ini telah digunakan di zaman darurat, apabila beliau mendapat tawaran untuk memasuki Pasukan Polis Khas pada tahun 1948.¹²⁸ Apabila Pasukan Kawalan Kampung ditubuhkan pada 1952 yang bertujuan untuk membendung kegiatan kominis, beliau telah dilantik mengetuai pasukan tersebut bagi daerah Pontian.

Sumbangan beliau dalam menaikkan semangat anti-kominis memanglah dapat dibanggakan. Di dalam siri lawatannya ke kampung-kampung, beliau sentiasa memberi propaganda tentang bahaya kominis sekiranya berjaya memerintah negara ini.¹²⁹ Kejayaan terakhir sebelum beliau bersara dari jawatan tersebut ialah beliau telah berjaya menawan Muhammad Indera, seorang pengganas kominis keturunan Melayu, yang pernah menyerang dan membakar Balai Polis Bukit Kepung di Muar. Beliau telah berjaya menawan Muhammad Indera pada 15.10.1952 di Kampung Baru Seri Medan, Batu Pahat.

“Dengan kejayaan itu beliau dinaikkan pangkat Inspektor . . . Dengan tertawanya Mat Indera maka keadaan keganasan Kominis di Johor mula mereda hinggalah Inspektor Bajuri berhenti dari pasukan Home Guard pada 15/2/1957.”¹³⁰

Dari sumbangan yang telah ditunjukkan oleh Bajuri bin Haji Siraj dan beberapa orang tokoh lain seperti Haji Domyati bin Haji Nahrawi dan Sibangi bin Sarjo serta Subuh bin Bohari memperlihatkan bahawa orang-orang keturunan Jawa adalah merupakan orang-orang yang turut bertanggungjawab dalam mempertahankan kedaulatan tanah air daripada ancaman musuh.

---

127 *Ibid.*

128 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirhan, pada 19.2.1981.

129 *Ibid.*

130 Sahgidon bin Dirhan, “Beberapa Tokoh Keturunan Jawa”, t.h.

Khidmat Masyarakat

Peranan orang-orang keturunan Jawa juga dapat dilihat melalui kerja-kerja khidmat masyarakat melalui jawatan mereka sebagai penghulu, ketua kampung, guru, penulis dan wartawan. Penghulu di zaman British berperanan dalam mengendalikan tanah dan kutipan cukai. Seorang penghulu yang menguruskan pentadbiran mukim juga diwajibkan memelihara agama Islam dan mengikut serta menurut segala peraturan-peraturan dan adat istiadat kerajaan Johor.¹³¹ Untuk menentukan supaya tugas-tugas tersebut dapat dijalankan dengan baik, maka seorang ketua kampung adalah salah seorang pembantu yang hampir. Penghulu Taam bin Haji Abdul Aziz, yang berasal dari Jawa adalah di antara beberapa orang Jawa yang telah memegang jawatan tersebut sebelum merdeka.¹³²

Pengelibatan orang-orang Jawa di bidang pendidikan telah bermula sejak adanya pengelibatan keluarga Al-sagoff di Pontian pada tahun 1920an.¹³³ Abdullah bin Dagang atau juga dikenali sebagai Jono adalah merupakan guru pertama mengajar di Sekolah Ayer Masin.¹³⁴ Beliau mula berkhidmat di sekolah tersebut pada tahun 1920. Sebelum perang Dunia Kedua beliau telah dilantik sebagai Guru Pasukan Sekolah-sekolah Daerah Pontian. Manakala Haji Saman bin Haji Rais adalah seorang guru agama yang terkenal di daerah ini akibat dari peranannya dalam mengarang kitab-kitab agama bagi kegunaan sekolah-sekolah agama di negeri Johor. Di antara tahun 1945 hingga 1957, ramai orang-orang Jawa yang telah menceburkan diri di bidang pendidikan seperti Haji Mokhtaram bin Rabidin, Sahgidon bin Dirhan, Haji Sa'yon bin Haji Sidek dan Haji Kumasi bin Haji Dainuri. Disamping bertugas sebagai guru, salah seorang diantara mereka iaitu Haji Kumasi dapat dianggap sebagai seorang penulis. Di antara isu yang sering diketengahkan di dalam penulisannya ialah hal-hal yang berkaitan dengan kesusasteraan dan sejarah. Di antara beberapa buah cerpen yang pernah ditulisnya sebelum 1957 ialah Hidup Melara, Pelita Emas dan Balik dari Siam.¹³⁵ Manakala di bidang kewartawanan, di antara beberapa orang tokoh keturunan Jawa yang telah melibatkan diri di bidang ini ialah Katijah bte Sujak. Pengelibatannya dalam lapangan juruhebah dan pemberita di Radio Malaya, Singapura telah bermula sejak Perang Dunia Kedua.

Kebudayaan

Kehadiran orang-orang Jawa di Pontian, turut sama membawa nilai seni budaya

---

131 Memelihara agama Islam bermaksud anak-anak buahnya tidak melanggar perintah-perintah Allah dan menyeru supaya anak-anak buahnya melakukan kebaikan. Abdullah Haji Bahari, "Kedudukan Penghulu di Pahang Sebelum Merdeka", *Jebat*, Bil. 7/8, 1977/78 — 1978/79, hal. 152.

132 Fail Caiffan Ringkas Sejarah Pontian, 1957, kepunyaan Haji Mokhtaram bin Rabidin, Pontian.

133 *Ibid.*

134 *Ibid.*

135 Fail Caiffan Sejarah Ringkas Pontian, 1957, Kepunyaan Haji Mokhtaram bin Rabidin, Pontian.

dan adat istiadat yang telah mereka wariskan dari masyarakat Jawa di sana.¹³⁶ Sikap konservatif yang wujud di kalangan orang-orang Jawa terhadap kebudayaan mereka adalah di antara beberapa faktor ke arah berlakunya pengekaln dan perkembangan kebudayaan Jawa di Pontian.

Golongan ini sedaya upaya berusaha mempertahankan keutuhan kebudayaan mereka dari anasir-anasir luar yang cuba mempengaruhi mereka. Mereka memegang kuat dan mengamalkan adat istiadat yang mereka warisi turun temurun sehingga adat istiadat itu memainkan peranan penting bagi menentukan sikap dan pemikiran dalam kehidupan mereka. Keengganan mereka menerima perubahan atau pembaharuan yang boleh menghapuskan adat mereka ini ialah kerana pada pendapat mereka, sekiranya mereka melalaikan atau tidak mengamalkan adat istiadat yang mereka warisi dari orang tua mereka yang lalu, mereka akan menerima malapetaka yang tidak baik. Oleh yang demikian upacara-upacara seperti kenduri dan melenggang perut adalah di antara beberapa adat orang-orang Jawa yang masih kekal hingga ke hari ini.

Tambahan pula, di dalam beberapa hal adat istiadat itu mempunyai persamaan dengan kebudayaan tempatan. Terdapatnya persamaan di antara dua kebudayaan itu telah menggalakkan lagi orang-orang Jawa untuk terus mengekalkan keutuhan unsur-unsur kebudayaan yang mereka warisi. Malah dengan adanya persamaan itu, orang-orang Jawa lebih terpengaruh dengan cara-cara yang dilaksanakan oleh orang-orang Melayu apabila melakukan upacara-upacara yang serupa. Persamaan yang wujud di antara kedua jenis kebudayaan Melayu dan Jawa itu ialah kerana dari segi sejarah didapati kedua-dua sukubangsa ini pernah menerima pengaruh agama Hindu dan kebudayaannya. Setelah lenyap agama dan kebudayaan Hindu, orang-orang Melayu dan Jawa terus mengekalkan unsur-unsur kebudayaan itu, tetapi disesuaikan pula dengan agama Islam.¹³⁷ Sungguhpun orang-orang Jawa telah dapat menyesuaikan diri dengan adat istiadat tempatan, namun dalam beberapa hal masih wujud keasliannya. Dalam jampi mentera misalnya, mereka tetap menggunakan bahasa Jawa.

Walaupun orang-orang Jawa di Pontian terdiri daripada beberapa puak kerana mereka berasal dari daerah yang berbeza, namun secara keseluruhan adat istiadat yang mereka jalankan adalah sama. Kalaupun ada perbezaan mungkin dari aspek yang kecil sahaja.

“Oleh kerana kehidupan sukubangsa Jawa ini berkumpul dan berkelompok sesama sendiri atau sesama sukubangsa, maka kebudayaan, kesenian dan adat resam serta bahasa Jawa tetap terpelihara.”¹³⁸

---

136 Shafie Abu Bakar, *Aspek Alat dan Pembuatan Malaysia*, Kertas Kerja Simposium Gamelan Malaysia, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 4–6 September, 1980, hal. 9.

137 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirhan, pada 19.2.1981; Saiman bin Sanmarwi, pada 19.12.1980.

138 *Berita Hariaan*, 20.5.1975.

Pendapat yang diutarakan oleh Sahgidon bin Dirhan itu ada kebenarannya terutama apabila kita melihat tentang keadaan alam persekitaran masyarakat Jawa di Pontian pada ketika itu. Kebanyakan daripada masyarakat Jawa yang tiba di Pontian adalah menumpukan pekerjaan mereka pada sektor pertanian. Mereka tinggal jauh di kawasan pendalaman. Untuk mengadakan perhubungan dengan komuniti luar adalah sukar kerana kemudahan jalan perhubungan tidak kedapatan di kawasan penempatan mereka. Jadi untuk mengisi masa lapang pada waktu malam iaitu setelah penat bekerja di siang hari, mereka melibatkan diri dengan aktiviti kesenian. Justru kerana itu fungsi permainan di kalangan orang-orang Jawa adalah semata-mata untuk hiburan. Muzik gamelan yang terdapat di Pontian misalnya, dapatlah dikatakan sebagai lanjutan dari pengaruh gamelan rakyat Jawa yang berfungsi untuk hiburan.¹³⁹

Gamelan berasal dari perkataan “gamel” yang bererti sejenis “pemukul” dan “gamelan” bererti satu cara pukulan yang berdasarkan kepada kaedah pukulan tertentu di dalam memainkan alat-alat gamelan.¹⁴⁰ “Jumlah alat sebuah set gamelan tidak semestinya sama, akan tetapi di dalam sesebuah orkestra yang lengkap mungkin terdiri dari 20 jenis alat yang berlainan. Peralatan ini termasuklah gong, kempul, kenong, ketuk, kempayang, saron, bonang, gendang, slentem, gender, gambang, calempung, siter, suling dan rebab.”¹⁴¹ Permainan ini tiba di Johor melalui pendatang-pendatang Jawa berikutan dengan keperluan buruh-buruh sempena dengan pembukaan tanah-tanah pertanian pada awal abad ke 20.¹⁴²

Dalam lain perkataan kedatangan gamelan ke Pontian adalah bersama-sama dengan kedatangan masyarakat Jawa ke Pontian. Manakala tersebarnya gamelan di daerah ini dan daerah-daerah lain di negeri Johor adalah berkait rapat dengan perkembangan permainan wayang Jawa seperti wayang kulit, barongan, kuda kepang, ketoprak dan lain-lain.¹⁴³ Dalam wayang Jawa, Muzik gamelan mempunyai fungsi dramatik dengan menyediakan suasana tertentu seperti sedih, gembira dan ganas disamping mengiringi nyanyian Tok Dalang. Mengikut Dr. Mohamed Ghouse bin Nasaruddin, “Fungsi struktural kelihatan apabila muzik diguna untuk menandakan adegan-adegan tertentu. Fungsi spiritual nyata sekali apabila muzik digunakan bagi upacara pembukaan semasa Tok Dalang berjampi untuk berdamping dengan

---

139 Mohamed Ghouse bin Nasaruddin, *Muzik Gamelan Dalam Konteks Muzik Etnik Malaysia*, Kertas Kerja Simposium Gamelan Malaysia, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 4–6, September, 1980, hal. 40.

140 Jennifer Lindsey, *Javanese Gamelan*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1979, hal. 9.

141 Septy Ruzui, *Muzik Gamelan Malaysia Dalam Perbandingan Dengan Muzik Gamelan Nusantara*, Kertas Kerja Simposium Gamelan Malaysia, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 4–6 September, 1980, hal. 1.

142 Shafei Abu Bakar, *op. cit.*, hal. 9–10.

143 Mohamed Ghouse, *op. cit.*, hal. 40.

kuasa-kuasa ghaib".¹⁴⁴ Oleh hal yang demikian, muzik gamelan memainkan peranan penting dalam masyarakat Jawa di Pontian. Umpamanya wayang Jawa yang diiringi oleh muzik gamelan dimainkan untuk memeriahkan temasya-temasya seperti perkahwinan dan berkhatan. Di antara beberapa jenis permainan wayang Jawa yang terdapat di Pontian terutama sebelum merdeka ialah barongan.¹⁴⁵

Permainan barongan adalah merupakan satu bentuk drama-tari Jawa yang menggabungkan unsur-unsur ritual, lakunan, tarian, muzik, alatan irama dan jalan cerita.¹⁴⁶ Mengikut Beryle de Zeete, pernah mengatakan bahawa istilah "barongan" adalah berasal dari nama topeng-topeng.¹⁴⁷ Di antara topeng-topeng itu ialah harimau, gajah, babi, singa dan lembu. Ia dapatlah dikatakan sebagai satu pertunjukan seni yang dipersembahkan "for the pleasure of making and having beautiful sounds whenever an occasion presents itself."¹⁴⁸

Disamping barongan, permainan kuda kepang adalah di antara beberapa jenis wayang Jawa yang diiringi oleh muzik gamelan. Dalam bahasa Jawa, "kepeng" bermaksud jalinan atau anyaman buluh. Manakala kuda ialah sejenis binatang tonggangan.¹⁴⁹ Panduan daripada dua istilah itu maka wujudlah perkataan kuda kepang. Keadaan ini bersesuaian dengan cara tarian itu dimainkan iaitu dengan menggunakan kuda yang diperbuat daripada anyaman buluh. Malah permainan dan tarian kuda kepang yang berasal dari Jawa kini sudah dianggap sebagai mewakili kesenian Johor.¹⁵⁰

Pengelibatan orang-orang Jawa di Pontian dalam wayang Jawa dan muzik gamelan mula dikesani apabila wayang tersebut mula dipentaskan pada tiap-tiap minggu di Estate Ayer Masin. Syed Muhammad Al-sagoff adalah orang yang bertanggungjawab membawa masuk pemain-pemain wayang Jawa ke kawasan tersebut.¹⁵¹ Tujuan utama Al-sagoff berbuat demikian ialah untuk memberi hiburan-

---

144 Harun Mat Piah, Inon Shahrudin, Abd. Rahman dan Siti Zainon Ismail, *Tradisi Gamelan Di Malaysia*, Kertas Kerja Simposium Gamelan Malaysia, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 4-6, September, 1980, hal. 4.

145 Temuramah dengan Sahgidon bin Dirhan, pada 19.2.1981.

146 Beryle de Zeete, *Dance and Drama in Bali*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1969, hal. 90.

147 Mohd. Taib Othman, *Traditional Drama and Music of Southeast Asia*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1974, hal. 219.

148 Salmah bte Omar, "Permainan Tradisi Barongan di Batu Pahat", Latihan Ilmiah B.A. Hons, Jabatan Persuratan Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1979, hal. 51.

149 *Ibid.*

150 Sahgidon Dirhan, "Pusat Kebudayaan Jawa di Malaysia", *Semesta*. No. 11, Tahun VII, Disember, 1980, hal. 46.

151 Temuramah dengan Haji Domyati bin Haji Nahrawi, pada 19.11.1980, Sarpin bin Haji Nahrawi, pada 19.11.1980.

an kepada buruh-buruh Jawa supaya mereka lalai dari mengingati kaum keluarga di Jawa. Adanya permainan tersebut akan melahirkan semangat kerjasama dan gotong royong. Ternyata bahawa hubungan secara timbal balik di dalam masyarakat yang belum mengalami apa-apa perubahan dari pengaruh-pengaruh luar, memperkuatakan keadaan saling bergantung antara individu dengan individu lain dalam estate tersebut. Disamping itu Al-sagoff juga menaruh harapan supaya orang-orang Jawa yang lain untuk menjadi buruh di ladang kepunyaannya.

Sehubungan dengan itu, terdapat juga pertubuhan-pertubuhan kebudayaan di tempat-tempat lain misalnya perkumpulan wayang Jawa Kampung Parit Rambai Ulu, Mukim Benut dan Persatuan Wayang Jawa Sungai Bunyi, Mukim Pekan Nenas.¹⁵² Berbeza dengan Wayang Jawa, kompiang atau dikenali juga dengan nama rebana adalah merupakan satu permainan yang sangat-sangat digemari oleh penduduk Melayu — Jawa di sini. Secara umum permainan kompiang biasanya terdapat di kampung-kampung yang ramai penduduknya dari suku bangsa Jawa. Seperti cabang-cabang kesenian yang lain, kompiang juga berasal dari Jawa dan kemudian ianya diperkenalkan di Tanah Melayu oleh orang-orang Jawa yang menetap di sini.¹⁵³

Biasanya dalam sesebuah kampung terdapat sebuah pasukan kompiangnya tersendiri. Di antara beberapa buah pasukan kompiang yang terdapat di daerah Pontian ialah Pasukan Kompiang Kampung Parit Gantung. Pasukan ini telah ditubuhkan sejak kampung ini dibuka pada tahun 1914.¹⁵⁴ Latihan permainan ini diadakan seminggu sekali iaitu pada malam Jumaat dan Sabtu. Latihan diadakan bergilir-gilir dari sebuah rumah ke sebuah rumah ahli-ahli pasukannya. Dimasa latihan itu dijalankan, tuan rumah terpaksa menyediakan makanan dan minuman secara ala kadar saja. Wang yang digunakan untuk membiayai perbelanjaan barang-barang makanan tadi diperolehi daripada derma-derma yang dipungut dari ahli-ahli pasukan itu. Namun demikian kompiang telah menjadi satu permainan yang sangat digemari oleh rakyat Malaysia terutama bangsa Melayu. Dari sini memperlihatkan bahawa golongan petani adalah di antara orang yang terpenting dalam usaha memperkenalkan dan menyebarkan kebudayaan Jawa di Pontian. Sama ada petani, wartawan, penghulu, ketua kampung, mereka ini adalah di antara orang keturunan Jawa yang terlibat secara langsung dalam proses pembangunan negara.

---

¹⁵² Temuramah dengan Haji Domyati bin Haji Nahrawi, pada 19.11.1980.

¹⁵³ Temuramah dengan Haji Bohari bin Saripin, pada, 13.10.1980, Subuh bin Bohari, pada 15.10.1980.

¹⁵⁴ Temuramah dengan Haji Bohari bin Saripin, pada 13.10.1980, Subuh bin Bohari, pada 15.10.1980.